

KERTÉSZ MIHÁLY

Lazár Attila
Péter

HAZÁTLAN PÉTER.

Ifjúsági elbeszélés.

IRTA :
KERTÉSZ MIHÁLY.

1930.

**KIADJA VARGA JÓZSEF KÖNYVNYOMDAIMŰINTÉZETE
SZOLNOK. TELEFON 132.**

www.kosakaroly.hu

Első fejezet.

Az iglói öreg gimnázium boltives széles folyosója csak úgy visszhangzott a vidám, gondtalan hancurozás, nevetgélés zajától . . .

A május-végi nap bőségesen hintette sugarainak aranyporát, dús lomb zöldje borította a fákat, ezer-szinű vadvirággal pompázott a mező, a tarka tollu madarak legszebb dalait csicseregtek az azur-ég alatt és a szelid hajlásu hegyek uj öltönyükben lemosolyogtak az ősi városkára.

Minden és mindenki örült az életnek, a tekintetekben boldog bizakodás fénye csillogott, mert hiszen elvonult a négy évig tartó rettenetes vihar, a szivekbe tépett sebek heggedni kezdtek, a feledés enyhítő fátyola borult már az átélt szenvedésekre és most már mindenki bizott, hitt, rendületlenül hitt egy szebb, egy jobb jövő eljövételében.

Soha ilyen vidámak nem voltak még az iglói diákok.

Tombolt bennük a jó kedv, a fiatalos hév s a vénhedt falakon túlradó zaj még az előadás kezdetét jelző iskolai harang zengő csengésére sem akart alábbhagyni.

Pedig Szakáll, az öreg pedellus, már a harmadik verset rázta, amikor más napokon már üresen szokott kongani a folyosó s valamennyi gyerek, padjában szorongva, még egyszer átfutja lackéjét, hogy mire belép a tanár ur, hiányos emlékeiket kiegészítsék.

Hej, pedig hogy rázta ezen a reggelen az öreg Szakáll! Sirt, nyögött, jajgatott most a csengő, mert aki rázta, az már tudott mindent, mindent . . .

De a fiatalság nem hallotta, nem vette észre, hogy mennyire másképen szól ma reggel a kötelességre intő harang. Nem érezte meg, hogy úgy harsog a hangja, mint tűzvészkor vagy vízáradáskor szokott zugni a templom vén

az őreg pöcceltes utalgára meggát. -

harangja és úgy felsir közben, mint amikor valami nagy-nagy halott temetésére hívogat . . .

Nem hallották, nem érezték, mert fiatal szivük nem hihette, nem is álmodhatta, hogy e gyönyörű, aransugaras napon, amikor a természet legszebb pompájában diszlett, amikor az ég kékebb volt, mint bármikor, amikor a virág színebb volt, mint valaha is, amikor a madár még soha ily gyönyörűen nem csicsergett, amikor a hegyekről, mezőkről beáradó illatok mámorba kábitottak mindenkit, — hogy e csoda-szép tavaszi napon gyászt és szomorúságot hirdethessen a harang.

Rázta, rázta Szakáll és amikor látta, hogy nem elég a csengő szava, megtoldotta öreg hangjával:

— Befelé az osztályokba, fiatal urak!

Tisztéhez méltóan szigorúnak indította el szavát, de bizony a végén sirásba csuklott.

Az emberi szónak aztán meglelt a kellő hatása.

A fiuk abbahagyták a hancurozást, elfogták és zsebre-vágták a repülő labdát, felegyenesedtek a bak-ugrásból — aztán, még mindig lökdösve, nagyokat nevetve, kurjongatva özönlöttek a tantermek felé. Egy perc sem telt el s már valamennyien bentültek a szűk padokban, az ajtón kívül hagyva a bohókás hangulatot és várták minden osztályban a tanár ur érkezését.

A tanár urak azonban késtek. Perc perc után múlt — és még sem jöttek. A fiuk kíváncsian meredtek az ajtóra itt is, ott is, mert nem tudták, hogy mivel magyarázzák a szokatlan jelenséget.

Pontosabb és lelkiismeretesebb tanárok talán sehol a világon nem voltak, mint az iglói öreg gimnáziumban — és most mégis késtek, egyre késtek.

Valami ismeretlen szorongás érzete uralkodott el az osztályokon s halálos csönd nehezedett a termekre. Csak néha-néha hangzott el egy-egy sóhajtás-szerű kérdés:

— Ugyan, mi történt, hogy a tanár úr nem jön?

Végre nyílt az ajtó, de a várt tanár ur helyett — az öreg Szakall dugta be a fejét.

— Az ifiurak — mondotta remegő hangon — vonuljanak szép rendben a tornaterembe.

És már el is tűnt, hogy másik ajtón mondja be az utasítást.

A gyerekek egy pillanatig eltűnődtek a váratlan parancson, de aztán az osztály-első kiadta a jelszót:

— Sorakozz! Indulás!

A fiuk pedig párba állottak és megindultak.

Ekkor már mindegyik osztályból megkezdődött a kivonulás. A serkedő bajuszú nyolcadikosok haladtak elől és a rövid nadrágos, hamvas arcu elsősök zárták be a menetet.

Igy értek a gimnázium udvarán épült hatalmas tornaterembe, ahol osztályok szerint sorakozva, megállottak.

Az egész tanári kar már ott várakozott reájuk a terem felső végén, egy hosszú asztal mellett. Középen ült Balogh igazgató úr, a többiek pedig — kor szerint — tőle jobbra és balra foglaltak helyet.

Amikor az utolsó diák-oszlop is elhelyezkedett s a bevonulás zaja elült, Balogh igazgató úr végighordta tekintetét a kis seregen, külön-külön megnézett minden arcot, egyiken-másikon hosszú másodpercekig megpihent, mialatt két szelid, jóságos tekintetű szürke szeme egyre jobban megfelt könnyel.

Amikor aztán minden gyerek-fejet megnézett, mintha örökké emlékébe akarná vésni a kedves vonásokat, — végre megszólalt.

— Kedves fiaim, — kezdte s oly különös csengése volt a hangjának, hogy valamennyi gyerekszív megremegett tőle — kedves fiaim, — ismételte, mint a leckéjét nem tudó diák — utóljára szólok most hozzátok . . .

— Talán nyugdíjba megy az öreg — gondolták a gyerekek. De az igazgató úr további szavaiból hamarosan megértették, hogy egész másról van szó.

— De nemcsak a magam, hanem az én derék tanártársaim nevében is utóljára szólok hozzátok — folytatta Balogh igazgató s bevezető szavai után rövid szünetet tartott, hogy visszafojtsa, lenyelje kitörni készülő könnyeit.

A diákok most már álmélkodva, magyarázatot váró tekintettel néztek össze, de hogy egymástól nem kaphattak felvilágosítást, újra odafigyeltek az igazgató urra, ki megerősítette szívét, úgy beszélt tovább:

— Tudjátok ti is, hogy a közel-múltban egy nagy-nagy véres háború folyt le . . . A félvilág fogott össze ellenünk, nem birtunk a rettenetes tulerővel — és elbuktunk . . . De hittük, hogy ha a nyers erő győzedelmeskedett is rajtunk, az igazság, a mi igazunk diadalmasan fog kikerülni a küzdelemből . . . De csalódtunk . . .

Az igazgató úr ismét elhallgatott néhány másodpercre s csak azután folytatta:

— A győztesek, akik összeültek, hogy ítéletet mondanak felettünk, a győzelem-adta mámorban elvesztették minden érzéküket az igazság iránt s olyan ítéletet hoztak, amely — talán — a temetésünket jelenti . . .

A gyerekek soraiban itt is, ott is elővillant egy-egy fehér kis zsebkendő s ki-kitört innen is, onnan is a szípagas. Az igazgató úrnak is ugyancsak össze kellett szednie magát, hogy tovább folytathassa a beszédet.

— Gyönyörű hazánk legszebb részeit lenyirbálták és vérdíjul kiosztották egymás között . . . Idegen — cseh — kézre került ez az ősi város is . . . Holnap már idegenek ülnek a vezető székekbe . . . és . . . és holnap már idegenek veszik át ezt az évszázados iskolát is . . .

Nem tudta folytatni Balogh igazgató úr. Hangja elcsuklott és úgy rázta a zokogás, mint föld-rengető vihar a pusztában magányosan álló fát. De most már velezokogott az egész diák-sereg is és hosszú percek teltek el addig, amíg annyira lecsillapodtak a kedélyek, hogy az igazgató úr tovább beszélhetett.

— Nekünk, tanároknak — mondotta — el kell innen távoznunk. Nem is tűrnek meg minket, de nem is ismerjük azt a nyelvet, amelyen ezután tanítanunk kellene és a lelkiismeretünk sem engedi, hogy esküvel fogadjunk hűséget annak a hatalomnak, mely erőszakos módon, szent jogaink letiprásával beült ide . . . Mi tehát elmegyünk . . . A mai nappal megszűnik részünkről a tanítás . . . Menjetek szép

csendben, rendben haza s otthon várjátok be, hogy mit hoznak a közeli napok... Ha majd aztán amazok újra megnyitják az iskola kapuit, melyeket most mi bezárunk mögöttetek és ti idejárnátok, tanuljatok továbbra is szorgalmasan, szerezzetek becsületet a magyar diák nevének és gondolatok eltávozott öreg tanáraitokra... Isten áldjon meg benneteket, drága, kedves fiaim!...

Balogh igazgató úr rogyadozó térdekkel felemelkedett, még egyszer tétován szétnézett a gyerekek között, aztán roskadó léptekkel, lassan megindult. Az egész tanári kar követte az ősz hajú öreg igazgatót s néhány másodperc múlva magukra maradtak a diákok a hatalmas tornateremben.

Hosszú, hosszú némaság követte a tanári kar távozását.

A diákok — kicsik és nagyobbak egyaránt — riadtan és tanácstalanul néztek egymásra, mint a kis csónakba szorult hajótöröttek a viharos, végtelen tengeren.

— Mi lesz velünk?! — sírt fel végre valaki a tömegből.

A kétségbeesett kérdésre megtört a hallgatás és élénk beszélgetés, tanácskozás indult meg. Mindenki beszélhetett, mindenki elmondhatta véleményét, megtehetette megjegyzéseit, mert most eltűnt az osztályok közötti különbség s a szomorú közös sorsban valamennyien egyenrangúaknak érezték magukat. Nem büszkélkedett a nyolcadikos és nem alázatoskodott az alsóbb osztályú, hanem nagy-nagy szeretetben forrottak össze e néhány perc alatt. Komoly arccal tanácskoztak, vitatkoztak, aztán mindegyik közölte elhatározását a többiekkel.

— Én, — jelentette ki Kelemen Gyurka, egy gazdag kereskedő fia — nem maradok tovább ebben az iskolában. Elmegyek Debrecenbe... Ott lakik édes apám testvére. Ott nem kell csehül tanulni!...

— Én meg Szegedre megyek! — mondotta Gyurkó Dénes. — Beíratkozom a tanítóképzőbe.

— Én pedig hazamegyek parasztnak! — kérkedett Nagy Pali, egy gazdálkodó fia. — Nem tanulok tovább!

Volt, aki Pestre készült, volt, aki iparos akart lenni, vagy hivatalnok, valamely magáncégnél, csak olyan nyilatkozat nem hangzott el, hogy itt akarják folytatni a tanulást.

Még sokáig beszélgettek, de aztán lassan oszladozni

kezdték, siettek haza, hogy megvigyék a szomorú hírt a szülőknek.

A torna-terem kiürült. Azaz, csak úgy látszott, mintha üres lenne. Szakáll bácsi is azt hitte, hogy már mindenki eltávozott s jött a zörgő kulcs csomóval, bezárni a tornaterem ajtaját. Előbb azonban még benézett, hogy lássa, rendben vannak-e a tornaszerek. És amint nézelődik, hirtelen halk, fojtott zokogás ütötte meg a fülét.

— Hát itt meg ki sír? — lepődött meg s befelé indult, mert látni nem látott senkit sem s csak a hang iránya után tájékozódott.

Így érkezett el a „ló”-hoz, ehhez a testes, gömbölyű tornaszerhez, melyet valamennyi között legjobban kedveltek a fiúk.

Itt aztán egyszerre felfedezte, amit keresett. A „ló” mögött megbújva kesergett — Gyöngy Péter.

Második fejezet.

Gyöngy Péter a negyedik osztályba járt, de a tereméhez, fejlettségéhez képest bizony beillett volna még az elsőbe is. Alacsony, vézna, rosszul táplált, gyenge gyerek volt Péter. Meglátszott rajta, hogy nem az édes anyja főztjét eszi és hogy a ruházatára valót nem az édes apja keresi. Mert az édes anyja jó néhány éve kint pihen már az iglói lombos, árnyas temetőben. Elvitte a kora hajnaltól, késő éjszakáig tartó nehéz munka, amellyel a mindennapi kenyeret kereste a maga és a kis Péter számára, amióta férjét a haza elkövetelte mellőle. Várta, várta naponta, hogy visszatér az idősebb Gyöngy Péter s a munka nehéz terhét leveszi gyöngye vállairól, de nem győzte várni. Az egyik éjszaka holtra fáradtan rogyott le a mosó-teknő mellett s többé fel sem kelt. A sok évi fáradtságot most az iglói temetőben pihen.

De hiába is várta férjét. Az idősebb Gyöngy Pétert nemsokára azután, hogy bevonult, valahol a Kárpátokban, egy ismeretlen nevű falu alatt, egy éjszakai támadás alkalmával orosz szurony halálra sebezte. Jeltelen sírja ott domborodik a falu alatt, de ki tudná megmondani, melyik a sok-sok közül, melyik hant alatt nyugszik?

Gyöngy Péter egészen árván maradt. Gyámoltalan kis gyerek volt még akkor, aki meg sem értette a sors által reá mért nagy csapást és közömbös nemtörődömséggel vette tudomásul, hogy ezentúl az egyik rokon családnál fog lakni. Mostoha volt ez az ellátás, kopott, rongyos volt a ruha rajta mindig, sovány falatok jutottak csak neki, de azért sohasem zúgolódott és szorgalmas tanulással igyekezett meghálálni a gondoskodást.

Szerették is Pétert a tanítói, tanárai, mert csendes, jóra való, rendes gyerek volt, soha nem adott okot a panaszra s szépen haladt előre a tanulásban.

Így jutott el abba a korba, amikor már a jövőről kezdett gondolkozni s színes terveket szövögetett. Negyedikes volt s már csak egy-két hónap választotta el attól, hogy felsőbb gimnázista legyen. Ilyenkor pedig már a pályaválasztásról gondolkodznak a gyerekek.

És ekkor jött, mint váratlan villámcsapás, ez a rettenetes hír!

Mindenki tudta, hogy a változott viszonyok között, mit fog csinálni. Csak szegény Gyöngy Péter állott tanácstalanul a maga nyomorúságos életével...

... — Miért keseregsz, Péter fiam? — szólította meg az öreg Szakáll, amikor rábukkant a torna-szerek mögött.

Péter rávetette könnyes szemét a pedellusra s nagyot sóhajtvá válaszolt:

— Mi lesz velem, Szakáll bácsi?! — zokogta. — Én úgy, de úgy szeretnék tanulni! De hát nem mehetek idegenbe, hiszen tudja, hogy szegény, árva gyerek vagyok, kegyelemkenyéren élék, nincs, aki idegenben taníttathasson... Itt pedig... jaj, jaj, hogy tanulhassak itt tovább?!... A tanárok mind elmennek... A fiúk is itthagyják az iskolát... Idegenek jönnek... idegen nyelven tanítanak... Hogyan bírom én ezt?...

És tanácsot várva, remélve tekintett az öreg Szakállra.

Szakáll bácsinak azonban összeszorult a torka és egyetlen hang sem tudott kijönni rajta.

— Ha legalább elég erős volnék, — sirta tovább Péter — elmennék még napszámosnak is... De így... Ki adna nekem munkát?... Tétlenül meg nem élősködhetem a nevelő szüleim nyakán...

— Bizony, nehéz sor ez fiam — jött meg végre Szakáll bácsi hangja. — Alig lehet itt valami tanácsot adni... De azért én a' mondó volnék, hogy neked folytatni kell a tanulást... Kár volna abbahagynod...

— De hát, hol?

Szakáll bácsi habozott egy ideig.

— Hát, édes Istenem, — mondotta végül — ha máshol nem lehet, kénytelen vagy vele, hogy itt... ebben az iskolában...

— Itt? ... Idegen nyelven? — riadozott Péter.

— Nincs más hátra — igyekezett meggyőzni az öreg pedellus. — Magad mondod, hogy idegenbe nem mehetsz ... tanulni meg szeretnél, mert nem is vagy alkalmas testi munkára ... Mit tehetsz hát egyebet?

— Nehéz lesz az Szakáll bácsi ... Én, a magyar gyerekek, idegen nyelven tanuljak ... És, ki tudja, hogyan tanítják nekem a magyar történelmet? A honfoglalást ... Rákóczi hősi harcait ... a szabadságharcot ... meg a világháborút! És nekem úgy kellene tanulnom, ahogy ők tanítják ... és úgy kell felelnem is, ahogy ők kívánják ... Nem lehet azt megtenni, Szakáll bácsi! ...

Az öreg pedellus ravaszul mosolyogni kezdett vastag bajusza alatt.

— Hallod-e, — mondta suttogóra vált hangon — ha csak ez a baj, az még nem olyan nagy baj ... Mert hát lehet ám ugyanazt a tudományt — két könyvből is tanulni! ... Egyikből nekik, a másiktól — magadnak ... No, érted-e?

Gyöngy Péter ártatlan, tiszta tekintetét rávetette Szakállra. Egy ideig nézte, nézte, aztán elmosolyodott.

— Értem, Szakáll bácsi, értem — suttogta szintén. — Csak hát nem lesz-e ebből valami baj?

— Ugyan! — legyintett Szakáll. — Kinek mi köze ahhoz, hogy szabad idődben mit csinálsz? Aztán meg honnan tudnák meg? Ha a szájuk íze szerint felelgetsz nekik, a többivel nem törődnek ...

Pétert megnyugtatta ez a kijelentés egészen felvidult. Most már nem látta oly tragikusan sötétnek a helyzetet.

— Hát akkor maradok, Szakáll bácsi, ha maga is így találja jónak — mondotta, mindenbe beletörődve.

— Okosan — helyeselt a pedellus. — Nos, most menj haza szépen, én meg bezárom a tornatermet. Csak aztán valami számárságot ne gondolj.

Ugyanis jól tudta Szakáll, hogy ha sikerült is most meggyőznie Pétert, nagyon kérdéses, hogy holnap megmarad-e elhatározása mellett. Mert csak ezután jön az igazi megpróbáltatás. Akkor, amikor a többiek eltávoznak és Péter

barátok, pajtások, ismerősök nélkül egyedül marad a régiek közül az iskolában.

Ez a nap is hamarosan elkövetkezett. Azok a fiúk, akik tovább szándékoztak folytatni a tanulást, a közeledő vizsga miatt, nehogy egy napot is veszítsenek, sietve utaztak el új állomásaikra.

Minden nap elvitt a vonat néhányat közülök s egyre fogyott a számuk a pajtásoknak. Egyetlen szomorú szórakozása volt Péternek ebben az időben, hogy kiment a vasuti állomásra s búcsúzkodott a távozóktól. Amíg csak látta a vonatot, mely barátait vitte, utána lobogtatta zsebkendőjét, mellyel aztán, mikor már a mozdony füstje sem látszott, — letörölte keserű könnyeit.

Lassan-lassan elment már mindenki, csak még Kerekes Jóska, a Péter legjobb barátja volt idehaza. Péter minden nap összejött barátjával, de nem merte kérdezni, hogy miért késlekedik az utazással. Titokban azt remélte, hogy talán Jóska is itt marad. ami elviselhetőbbé tenné a maradást neki is. Félt tehát a kiábrándító választól s így inkább nem kérdezősködött.

Egy nap aztán Kerekes Jóska kezdte el.

— Ujságot mondok, Péter — szólt boldog lelkesedéssel.

— Mit? — kérdezte Péter riadtan, megsejtve a valóságot.

— Hát, csak azt, — sietett a válasszal Jóska — hogy holnap én is utazom... Szolnokra... Ott lakik egy nagynénikém... Édes apám írt neki, hogy oda venne-e magához kosztra meg kvártélyra, mert akkor beíratna a szolnoki gimnáziumba, különben kénytelen lenne inasnak adni... most oszt' megjött a válasz Mari nénitől, hogy szíves-örömet oda-vez, fizetni sem kell értem, sőt már beszélt is Nagy igazgató úrral, aki biztatta, hogy csak menjek oda, nagyon jó dolgom lesz... Így aztán édesanyám összecsomagolta a holmimat — és holnap már utazom is...

Pétert úgy érte ez a hír, mintha taglóval fejbe ütötték volna. Valósággal megszedült s percekig szólni sem tudott. Örömet kellett volna mutatnia jó pajtása szerencséje felett, de hiába — nem tudott örülni. Utolsó reménysége is szertefoszlott. Egyetlen barátja sem marad tehát mellette...

Némán bandukolt a boldog Jóska mellett s oly nehéznek érezte szívét, hogy csaknem leszakadt. Így érkeztek a Kerekesék háza elé.

— Hát én bemegyek — mondotta ekkor Jóska. — Hátha kell még valamit segítenem.

— Mikor megy a vonatod? — kérdezte Péter.

— Nagyon korán. Reggel hatkor. Mert a személyvel utazom. Az sokkal olcsóbb...

— Jó neked, Jóska — sóhajtott Péter s csaknem elsírta magát.

— Találkozunk még, vagy most búcsúzzunk? — érdeklődött Kerekes Jóska, kezét nyújtva.

— Kint leszek reggel az állomáson — ígérte Péter.

— Hát akkor a viszontlátásra — köszönt el Jóska.

— Szervusz — mondotta Péter alig hallhatóan.

Jóska bement a házba, Péter pedig megfordult s hazafelé indult. Lecsüggesztett fejjel, ólom-nehez léptekkel bandukolt az utcán, nem nézve sem jobbra, sem balra. Tele volt a szíve keserűséggel, fájdalommal s csak most érezte igazán, hogy milyen szörnyű, sivár napok várnak rá.

Szótlanul töltötte az egész délutánt s az öreg Madaras bácsi, a nevelő atya meg is kérdezte tőle:

— Mi bajod van neked, te gyerek, hogy úgy ülsz, mint akinek az orra vére folyik?

— Nincs semmi bajom — mondotta Péter.

— Hát akkor miért hallgatsz, mint a csuka?

— Csak úgy...

— Bántott valaki?

— Nem a'...

— Ne titkolózz előttem, hisz a vak is látja, hogy valami nincs rendjén nálad — fakgatta az öreg Madaras.

Péter sóhajtott.

— Hát csak annyi, — vallotta meg végül bánata okát — hogy holnap reggel Kerekes Jóska is elutazik... Szolnokra megy... ott fog gimnáziumba járni... a nénikéje tartja el...

— Könnyű úgy tanulni! — jelentette ki Péter nevelő apja.

És ezzel már el is intézte az egész ügyet a maga részéről.

Pétert azonban nem igen vigasztalta meg ez a kijelentés. Sőt annyira erőt vett rajta a szomorúság, hogy nem is vacsorázott, úgy feküdt le. De bizony egész éjjel le nem húnnya a szemét. Álmatlanul hánykolódott ágyában s egész átnedvesedett párnája könnyeitől.

Még alig virradt, máris talpon volt, sietve felöltözködött s aztán kiment a vasúti állomáshoz. Még messze volt a vonat indulásának ideje s alig egy-két utas lézengett a váróteremben.

Jóskák sem voltak még kint s Péter azzal töltötte idejét, hogy az előcsarnok falára kifüggesztett vasúti térképen tanulmányozni kezdte, hogy merre széledtek el régi pajtásai. Mutatóujját végigvezette a vasúti hálózatot jelző vastag fekete vonalakon, így utazgatott képzeletben azokra a helyekre, ahol most is szabad a magyar szó, ahol továbbra is magyarul, magyar szellemben folyik a tanítás s ahová a boldog, szerencsés pajtások szálltak.

Megkereste a térképen Szolnokot is és mutató ujjá hosszan megpihent a várost jelző vastag karikán.

— Ide mégy Jóska! — beszélt magában s hangjából forró vágyakozás rezgett ki, hogy ő is elmenekülhessen az acélsíneken...

— Már te itt vagy? — rezentette fel ábrándozásából Kerekes Jóska hangja.

Megfordult s megölelte Jóskát.

— Igen — mondotta. — Talán már egy félórája vára-kozom. Nem akartam elkésni.

Ott állott a Kerekes házaspár is a fiuk mellett.

— Hát maga, öcsém, itt marad? — kérdezte az öreg Kerekes, hogy ő is szóljon valamit.

— Itt, itt — mondotta Péter búsan.

— Pedig jó lett volna, ha maga is elmegy a mi Józsinkkal, hogy legalább ne lenne egyedül abban a messzi idegen városban — szípofta Kerekesné.

— Hej, de szívesen mennék! — sóhajtotta Péter.

— Gyere velem, Péter... — kérte Jóska is.

— Tudod, hogy nem lehet... Ne is szólj, mert így is fáj a szívem...

— Gondold meg s ha később is, de gyere utánam...
Én majd csinálok neked helyet...

Péter nem is válaszolt, csak mélységes fájdalommal nézett legjobb pajtására, aki most szintén elhagyja...

Beszállást kiáltott a vasuti portás.

— Gyerünk, mert lemaradsz! — sürgette fiát az öreg Kerekes.

— Hát, Isten veled, drága Péter — búcsúzott Jóska a nyakába borúlt barátjának.

— Isten veled! — zokogta Péter. — Gondolj rám! Írd meg, hogyan van ott... Én is megírok mindent...

Hosszan megcsókolták egymást, aztán elváltak. Jóska sietett a vonat felé, ahová a szülei is elkisérték. Ezekről már a vasuti kocsi mellett búcsúzott el. Péter nem követte őket, nem akarta zavarni a búcsúzkodást, de — úgy érezte — nem is tudna egy lépést sem tenni. A fájdalom odaszögezte a perron kövezetéhez.

A mozdony hosszút, éleset füttyült s a kerekek mozgásba jöttek.

Jóska kinyitotta a kocsi egyik ablakát s mélyen kihasználva integetett Péter meg szülei felé.

Péter lekapta sapkáját s utána lengette a távozonak.

A vonat egyre sebesebben haladt, végre egy kanyarodónál eltűnt a szem elől.

Péter azonban nem mozdult. Hajadon fővel ott állott a perronon s amíg tekintete a messze-távolba révedt, két keze önkéntelenül összekulcsolódott és ajkán forró imádság buggyant ki:

— Isten áldd meg a magyart!...

És az imádság szavai elszállottak a robogó vonat után, mely rohanva, széguldva vitt egy kis magyart...

Harmadik fejezet.

— Az igazgató urat *Novothnynek* hívják, a cseh nyelvet *Kropacsek* tanár úr tanítja, az algebrát *Vlosák*, a fizikát *Wonderka*, az irodalmat *Pecha*, a történelmet pedig én s engem *Kaszik Vencelnek* hívnak ... Megértettétek? ...

Így kezdte Kaszik Vencel tanár úr a tanítást a negyedik osztályban.

A padokban csak gyéren ültek. Minden két padra csupán egy fiú jutott. Az íglóra helyezett cseh hivatalnokok gyermekeiből tellett ki az egész osztály, csupán egyetlen magyar fiú kuporgott a legutolsó padban: Gyöngy Péter.

Péter mélyen lesütötte fejét és fel nem mert nézni, mintha valami nagy-nagy bűn nyomná lelkét.

A hirtelen-szöke fejű, vizes-kék szemű gyerekek kórusban válaszoltak a tanár úr kérdésére:

— Megértettük! ...

Csak Gyöngy Péter hallgatott. Nem értette meg a cseh nyelvű kérdést, csak sejtette, hogy miről van szó, azonban nem tudta elhinni, hogy az igazgató urat már nem Balognak hívják, hogy a magyar irodalmat itt nem tanítják, hogy a fizika tanár úr nem Zoltán s a történelmet nem Németh Illés tanár úr adja elő ... Nem tudta elhinni mindezt s megrendülten hallgatott ...

Kaszik Vencel tanár úr, akit már belépésekor felbőszített az, hogy csak itt-ott lát egy-egy gyereket, — nem is hagyta megjegyzés nélkül Péter hallgatását.

— Hát az, ott az utolsó padban, talán süket, hogy nem nyitja ki a száját?! — ordította Péter felé csehül.

Péter a durva hangra felkapta a fejét s látva, hogy a tanár úr szúrós tekintetű szeme reá mered s valamennyi gyerek feléje vigyorog, — megértette, hogy neki szól az erős hang s felpattant helyéről.

— Én, kérem, tanár úr, én . . . nem tudok csehül . . . — hebegte zavartan.

Legnagyobb meglepetésére Kaszik tanár úr tiszta magyarsággal válaszolt erre a mentegetődzésre:

— Úgy! Nem tudsz csehül?!. . . — kiabálta böszülten. — Hát hogyan akarsz te egy cseh állami iskolában tanulni?! Talán magyarul?! Annak már befellegzett! Vagy megtanulsz csehül, vagy — mehetsz a többi után! . . .

Eggyel több, vagy kevesebb — gondolta Kaszik Vencel tanár úr — már úgy sem számít. De legalább megmentette a nemzeti becsületet!

— Majd igyekszem megtanulni . . . — ijedezett Péter.

— Ajánlom is! — jelentette ki Kaszik tanár úr önelégülten. — Ez volt az utolsó magyar szó, amit tőlem hallottál. Ezentúl csak csehül beszélünk, . . . Most leülhetsz!

Péter lezökkent a padra s hideg izzadtság-csöppek vertek ki a homlokán.

— Teremtőm! — sóhajtotta magában — mi lesz belőlem?!. Hogyan fogok én itt megfelcni?!. . .

Kaszik tanár úr után Wonderka jött be, aztán Vlosák, aztán Pecha, végül Kropacsek. Mintha csak összebeszéltek volna, mind belekötött Péterbe, mind megfenyegette, mind ráripakodott és mindegyik megtiltotta neki, hogy magyarul szóljon hozzájuk . . .

Nehéz, keservesen nehéz napok következtek Péterre. A vizsga egyre közeledett s nem akart megbukni. Nekifeküdt hát a tanulásnak s amit ezelőtt játszva elvégzett egy-két óra alatt, most még a késő éjszaka is a könyvei mellett találta. Magolta, biflázta az értelmetlen mondatokat s reggel kimerülten, testben-lélekben összetörve vánszorgott fel az iskolába . . . Eddig is siralmas volt ránézni, de most meg emberi formája sem volt. De azért nem ernyedett el. Meg akarta mutatni, hogy őt nem lehet elgáncsolni.

És a tanároknak — bár nem szívesen tették — el kellett ismerniök a többi fiukét messze felülmúló vas-szorgalmát. Ezért is, de meg mert felsőbb helyről olyan titkos utasítást kaptak, hogy — politikából, hogy a magyarokkal megkedveltessék a cseh iskolákat — egyelőre kissé elnézők-

nek kell lenniök a magyar tanulókkal — Pétert átengedték a vizsgán.

De a vizsga után következő szünet most nem a régi, gondtalan, vídám szünidőt jelentette Péternek. Tudta, hogy csak elnézésből engedték keresztül, azonban nem akart továbbra is a kegyelmükből élni. Ezért hát a szünidőt alaposan kihasználta. Kora reggeltől késő estig tanult, tanulta a cseh nyelvet. Eleinte nagyon nehezen ment a dolog, de aztán lassan-lassan belejött. Éleselméje, könnyű felfogása volt s amit egyszer megtanult, azt soha el nem felejtette. És mire letelt a szünidő, már annyira jártas lett a cseh nyelvben, hogy egyszerűbb mondatokban egészen meg tudta értetni magát. Most aztán a tanulás is sokkal könnyebben ment.

És megtörtént az a hihetetlen dolog, hogy a cseh állami iskolában — egy magyar gyerek lett az első tanuló!

De bizony, ennek is megvoltak a tövisei s ha a tanulás dolgában könnyebbedett is a helyzete Péternek, annál több lett a keserősége — más irányban. Rengeteg, sőt mondhatni, valamennyi osztálytársa ellenségévé lett. Gyűlölettel néztek az egyetlen magyar gyerekre, aki azt a bátorságot merete venni magának, hogy őket, a hatalom urainak gyermekeit elhagyja, felülmúlja tanulásban. Ezért aztán, ahol csak lehetett, ártottak neki. Leskelődtek, kémkedtek utána, hogy merre jár, mit csinál, kikkel érintkezik és ha — szerintük — a legkisebb gyanús dolgot észlelték, azonnal besúgták a tanároknak. Nem volt hét, hogy Pétert az igazgató úr maga elé ne hívatta volna, ahol aztán alig győzte tisztázni magát a vádak alól.

Novothni igazgató úr minden esetben kénytelen volt elfogadni a magyarázatokat, mert hiszen semmi komoly bizonyíték nem volt Péter bűnössége mellett, de minden alkalommal megfenyegette az ártatlanul hajszott, gyanúsított fiút:

— Vigyázz magadra!... Most még büntetlenül menekülsz, de ha a legkisebb dolog rád bizonyul, nem úszod meg szárazon!...

Restelte ugyanis az igazgató úr, hogy teljesen alaptalanul vádaskodnak a fajtájabeliek s igazolásukra örömmel

vette volna, ha akármilyen csekély bünt is sikerülne már Péterre bizonyítani.

De az erőlködés eddig sikertelen maradt, ami nemhogy elvette volna a vádaskodók kedvét a további próbálkozástól, hanem csak még jobban Péter ellen bősztette őket. Szóba nem álltak vele, társaságukba be nem fogadták s még a fejüket is elfordították tőle. Péter azonban nem sokat törődött velük. Ment tovább a maga útján s egyáltalán nem áhítozott a barátságukra.

Igy teltek az évek s Péter a nyolcadikba került.

— Az utolsó év a Kálvárián! — gondolta boldogan . . .

Még mindig egyedüli magyar gyerek volt az iskolában. Pedig a hatalom urai mindent elkövettek, hogy iskolájukba édesgessék a magyar fiúkat. Bizonyos kedvezményeket adtak, felhagytak az első idők szigorúságával, végül pedig — a társadalomra uszították a tanári kart.

— A tanári kar tagjai — szólt a rendelet — igyekezzenek társas érintkezésbe lépni a gyermekes családokkal s ez uton odahatni, hogy a középiskolába kerülő gyermekeiket a helyi állami iskolába irassák s ne vigyék ki az anyaországukba.

A tanári kar tagjai híven követték a parancsot s egy napon sorba kezdték látogatni a magyar családokat. Novothny igazgató úr pontosan kijelölte, hogy melyik tanár melyik családot vegye munkába.

Kaszik tanár úrra a — Révay család jutott,

A történelem tanára tehát a legközelebbi vasárnap délelőtt felöltötte látogató ruháját, kezére sárga keztyűt húzott s dél felé bekopogtatott Révayékhoz.

Révay István a csehek bejövetele előtt városi tanácsos volt, amióta azonban a város vezetését a csehek vették át, kis birtokán gazdálkodott, úgy tartotta el családját. Felesége, egy tizenöt éves kislánya, Erzsike és egy tíz éves kis fia volt, Jancsi. Erre a kis fiúra pályázott a gimnázium, mert nagy erkölcsi diadalt jelentett volna, ha a nyakas magyar hírében álló Révay István a cseh gimnáziumba iratná be fiát. Bizonyos, hogy egy ilyen eset megtörné a magyarság ellenállását s az új iskolaévben minden magyar szülő be-

íratná gyermekét. Épen ezért jelölte ki a családhoz Novothny igazgató úr Kaszik Vencelt, mivel ő beszélt legjobban, sőt tökéletesen magyarul, aztán meg, mint a történelem tanára, politikai érvekkel is legjobban tudhatott dolgozni, ha arra került a sor. És végül Kaszik tanár úr igen csinos fiatalember volt s ezt a körülményt is számításba kellett venni ott, ahol serdülő kisleány volt a háznál.

Kaszik tanár úr tehát egy vasárnap, úgy tizenkét óra felé bekopogtatott Révayékhoz.

A váratlan vendégnek a ház feje nyitott ajtót.

— Isten hozta, tanár úr — fogadta Révay István magyaros szívélyességgel Kaszik Vencelt, akit nagyon jól ismert látásból, hiszen Igló elég kis város ahhoz, hogy egyik ember ismerje a másikat.

Kaszik tanár úr, aki nem ismerte azt a magyar jellemvonást, hogy a magyar még az ellenséget is tiszteletben tartja, ha vendégképen jelenik meg házában, — kellemesen lepődött meg a barátságos hangra és fél-győzelemnek magyarázta.

— Van szerencsém — mosolygott. — Tiszteletemet óhajtottam tenni a tanácsos úrnál — adta magyarázatát jövetelének.

— Nagyon megtisztelve érzem magam — udvariaskodott Révay István. — Méltóztassék beljebb kerülni. A családom is nagyon fog örülni.

Ezzel bevezette a szalónba a tanár urat. Erzsike a zongoránál ült s régi, háború előtti magyar nótákat játszott, Jancsi valami könyvben lapozgatott, Révayné pedig kézimunkázott. Vasárnap délelőtti ünnepi hangulat feküdt a szalónon, amikor a tanár úr belépett. Kaszik Vencel megjelenése azonban megzavarta ezt a hangulatot. Erzsike hirtelen abbahagyta a zongorázást, Révayné leejtette a kezéből a munkát, Jancsi pedig riadtan csapta össze a könyvet.

Kaszik tanár úr észrevette, hogy mily zavart okozott a megjelenése s tétozva állott meg a küszöbön. Révay István azonban sietett eloszláttni a zavart, a tanár urat bemutatva családjának s aztán hellyel kínálta meg.

Kaszik tanár úr nagyon barátságos akart lenni. A ház

úrnőjének kezet csókolt, Erzsike előtt mélyen meghajtotta magát, Jancsinak pedig atyáskodva simogatta meg az arcát.

Amikor mindezzel készen volt, végre letelepedett az egyik selyem huzatú székre.

— Úgy-e bár, — kezdte mentegetőző hangon — most megzavartam önöket szórakozásaikban a tolakodással.

— O, a legkevesbbé sem — nyugtatta meg Révayné. — Semmi fontos elfoglaltságunk sem volt.

— Úgy hallottam, amikor beléptem, hogy Erzsike valami szép nótát játszott. Nem folytatná? Én nagyon szeretem a zenét.

— Éppen abba akartam hagyni — pirult el Erzsike. — Ma már sokat játszottam.

Itt tehát megbukott Kaszik tanár úr.

— Hát te, Jancsika, — fordult a gyerekek felé érdeklődve — mit olvasgatsz?

— Magyar történeti mondák — vallotta meg Jancsi kertelés nélkül.

Kaszik tanár úr hirtelen összeszorította fogait, mint akinek a tyúkszemére léptek. Hamarjában nem tudott mit szólni, hát csak biztatta Jancsit.

— Folytasd, fiacskám.

— Hiszen már kívülről tudom! — büszkélkedett a gyerekek. — Annyszor olvastam. Nagyon szép történetek vannak benne: Rege a csodaszarvasról. Botond vezér. Szent László. Mátyás és a cseh Holubár párviadala.

A tanár úr nagyon kellemetlenül kezdte magát érezni s jónak látta hirtelen más témára fordítani a beszédet.

— Illendőnek tartottam, — mondotta, amikor kissé magához jött — hogy tiszteletemet tegyem az úri családnál. Hiszen már harmadik éve lakom a kedves kis városban, s nekünk, intelligens embereknek, olyan szükségünk van a társas-életre, mint a levegőre.

A Révay-család nagyon jól tudta, hogy mi hozta hozzájuk a tanár urat, nem akarták hát, hogy tovább vergődjék, miért is Révayné egyenesen az iskolára fordította a beszédet:

— Van-e sok növendék? — kérdezte.

Kaszik tanár úr nagyon boldog volt, hogy végre arról beszélhetnek, amiért tulajdonképpen jött.

— Most még kevés tanítványunk van — mondotta.
— De azt hiszem, a jövő évben lényegesen meg fognak szaporodni. Kormányunk ugyanis igen jelentős kedvezményeket nyújt a magyar szülők gyermekeinek.

— Azt nagyon helyesen teszi — szólт közbe Révay István.

Kaszik tanár úr most már elemében volt s nem kertelt tovább, hanem egyenesen odafordult Révay Istvánhoz.

— Remélem, — mondotta — a tanácsos úr is hozzánk adja jövőre Jancsikát.

Révay István hirtelenében nem tudta, mit válaszoljon, hogy meg ne sértődjék vendége. Ezért hát kitérő választ adott:

— A tanár úr már másodszor szólт „tanácsos“-nak. Én már nem vagyok tanácsos. Harmadik éve, hogy lemondottam állásomról.

— Tudom, tudom — sietett helyrehozni tévedését a tanár úr. — De hát — gondoltam — a régi jogon így is szólíthatom. Nem akartam ezzel sérteni.

— Nem sértődtem meg, csak ami nem illet meg, azt nem is akarom viselni. Tessék a nevemen szólítani.

Kaszik tanár úr vállat vont.

— Nehéz emberek — gondolta. — De majd csak megpuhulnak.

És ismét visszatért az előbbi tárgyra.

— Szóval — mondotta — remélhetjük, hogy Révay úr a kis fiát hozzánk adja.

Most már válaszolnia kellett az apának.

— Még nem határoztam — mondotta. — Lehet, hogy kereskedelmi pályára adom s akkor polgáriban íratom.

— Kár volna — sajnálkozott a tanár úr. — Mert úgy értesültem, hogy a kis fiú nagyon éles eszű. Érdemes volna tehát tudományos pályára adni. Úgy sokkal tágabb tér állana előtte az érvényesülésre.

— Mindenütt lehet érvényesülni és boldogulni, — elegyedett a vitába Révayné is — csak arra való legyen az ember. Magam részéről nem vagyok híve a tudományos pályának. Szerintem legjobb, ha a gyerek minél előbb kikerül az életbe.

— És te mit szólsz a dologhoz, Jancsika? — fordult a tanár úr a legkisebb Révayhoz. — Te mi szeretnél lenni?

Jancsika felvonta keskeny vállát.

— Nekem mindegy — mondotta diplomatikusan.

Kaszik tanár úr belátta, hogy nem tud zöld ágra vergődni.

— De ha mégis gimnáziumba iratnák a kis Jancsit, — mondotta saját vigasztalására — ne vigyék idegenbe. Én biztosítom, hogy semmi nehézségei nem lesznek a tanulásban a kis fiúnak s Önöknek nagy megnyugvással szolgálna, ha a szülői gondosságra szorult gyerek itt lenne mellettük, nem beszélve arról, hogy jelentősen olcsóbb is, mint idegenben taníttatni.

— Ez igaz — szólalt meg Révaynéban az anya.

Mert hát minden magyarsága mellett mégis elsősorban anya volt Révayné is s bizony akárhányszor elsírta magát,, arra a gondolatra, hogy ma-holnap el kell bocsátania védőszárnyai alól kicsiny fiát.

A tanár úr szavai tehát ezuttal érzékeny helyre találtak s az egész család gondolkozóba esett.

Kaszik tanár úr — látva szavai hatását — boldogan mosolygott befelé. És, mint aki jól végezte dolgát, felállott s elbúcsúzott a Révay család tagjaitól.

Révay István egész az ajtóig kísérte, aztán visszajött a szalonba, ahol felesége mélyen elgondolkozva meredt maga elé.

Az apa is szótlantul ült le egy székre s fejét tenyerébe hajtotta.

Erzsike visszaült a zongorához s nagyon halkán kezdett játszani egy szomorú magyar nótát. Jancsi újra felütötte a könyvet s talán századszor kezdte olvasni a csodaszarvas mondját.

Az antik-óra zengő hangon tizenkettőt ütött.

Révayné felsóhatott.

— Mit fogunk csinálni, István? . . .

Révay István hallgatott.

— Én nem járok cseh iskolába! — sírta el magát Jancsi.

— Gyerünk ebédelni! — jelentette ki az apa.

Negyedik fejezet.

Gyöngy Péter nyitott szemmel figyelte az eseményeket. Így aztán azt is észrevette, hogy a tanári kar tagjai egyre sűrűbben kezdik látogatni azokat a magyar családokat, ahol gimnáziumba kerülő gyerek volt. Eleinte nem sokat törődött a dologgal, mert sokkal jobban lefoglalták a saját ügyei, sem-hogy a külső eseményekkel is foglalkozhatott volna, amikor azonban megtudta, hogy Kaszik Vencel tanár úr Révayéknál látogatást tett, — egyszerre meghökkent és gondolko-zóba esett.

— Vajjon, — töprengett magában — mit akarhat tőlük? ... Csak ... csak nem Erzsike miatt?!

Erre a gondolatra fiatal szívéét összeszorította a fájdalom. Mert a tavalyi majális óta, amikor a fél éjszakát Révay Erzsikével táncolta végig, Péter szokatlanul sokat gondolt a kedves, bájos kis lány két nagy kék szemére, arany-szőke hajára, hamvas arcára s meggy-piros piciny ajkára ... Tanulás közben is akárhányszor azon kapta magát rajta, hogy csak olvassa az előtte fekvő könyvet, de egyetlen mondatot meg nem ért az olvasottakból, mert gondolatai messze kalandoztak a könyvtől s ott jártak a nagyerdőben, azon a tisztáson, ahol a majális volt, újra, meg újra végig-gondolta az estének minden percét, melyet Erzsikével töltött s újra meg újra elismételte magában azokat a szavakat, mon-datokat, amelyeket Erzsikével váltott. És ezeknek emlékébe idézésére valami különös édes-melegség járta át a szívéét. Nem mondták, nem fogadták egyetlen szóval sem egymásnak, de mégis érezték mindketten, hogy örökre összeforrottak azon az éjszakán ...

És most — értesült Péter megdöbbenve — Kaszik tanár úr Révayékhoz jár! ...

— Mi lehet a célja ennek a látogatásnak? — rágódott

szívében a kérdés. — Ennek végére kell járnom!... Még ma meg kell tudnom!...

Nem is tudott tanulni ezen a délutánon. Amint megébredt, azonnal kísétált a Szekfü-uccába, ahol Erzsikéék laktak s el volt szánva, hogy addig járkál le s föl a kis uccában, amíg Erzsikével nem találkozik. Nem bánja, ha még az éjjel is ott találja, de beszélnie kell a leánnyal!...

De szerencséje volt. Alig félórai várakozás után Erzsike megjelent a kapuban. Nem egészen véletlenül történt ez a találkozás. Erzsike ugyanis az ablakon keresztül meglátta az ucca tulsó oldalán le s föl sétáló fiút és sejtve, hogy reá várakozik, valamely ürüggyel eltávozott otthonról.

Péter, amint megpillantotta Erzsikét, azonnal hozzásietett, nem törődve azzal, hogy megláthatja valamelyik tanár. Ugyanis szigorúan tilos volt leányokat kísérgetni s akít a tilalom megszegésén rajtaértek, azt nagyon súlyosan büntették. Különösen vigyáznia kellett magára Péternek, mert hiszen reá fokozottan figyeltek. De Péter nem törődött most a veszéllyel. Nem nézte, hogy látják-e vagy sem, hanem egyenesen odalépett Erzsikéhez:

— Kezét csókolom, Erzsike — köszöntötte a leányt.

— Jaj, maga az Péter? — adta a meglepődöttet Erzsike. — Vigyázzon, az Istenért, még meglátják s akkor...

— Nem törődöm vele — mondotta Péter a leányhoz csatlakozva. — Szándékosan kerestem a találkozást, Erzsike, minden veszély ellenére... Mert tegnap óta nincs nyugtom...

— Mi nyugtalanítja, Péter?

— Igaz, hogy vasárnap délelőtt Kaszik tanár úr maguknál volt látogatóban? — kérdezte Péter.

— Igaz — ismerte be a lány.

— És mi célja volt a látogatásának? — firtatta a fiú.

— Ő úgy mondta, hogy tiszteletét óhajtotta tenni. De a beszélgetés során, ha nem is kifejezetten, azonban mégis elárulta a tulajdonképeni célját látogatásának...

— És pedig? — türelmetlenkedett Péter.

— A kisöcsém miatt jött... Jancsi az idén végzi az

elemi iskolát... Igyekezett tehát rábeszélni a szüleimet Kaszik tanár úr, hogy a cseh gimnáziumba irassuk be jövőre Jancsit...

Péter egy pillanatra boldogan lélekzett fel erre a magyarázatra.

— Tehát nem Erzsikének szólt a látogatás — gondolta megkönnyebbülten.

A következő percben azonban újra elborúlt az arca.

Egyszerre megértette, mit jelentene, ha éppen Révay, az iglói magyarság oszlopa, a cseh iskolába iratná fiát. Ez az egész magyarság behódolását jelentené.

Félve a választól, de megkérdezte a leányt:

— Nos, és mi a szándékuk Jancsival?... Beadják a cseh gimnáziumba?... Mit válaszoltak Kasziknak?...

— Apa nem adott egyenes választ, bár Kaszik fűt-fát, engedményeket, jó bánásmódot ígért, garantálta, hogy semmi nehézsége nem lesz a tanulásban a kis öcsémnek...

— Szóval, — fakadt ki Péter keserűen — be fogják iratni!

— Honnan veszi ezt, Péter? — meredt reá a lány.

— Hiszen most mondta, Erzsike, hogy nem adott édes apja egyenes választ!... Ez pedig azt jelenti, hogy habozik... És a habozás már félig-meddig beleegyezést jelent... Ilyen kérdésben nem szabad habozni, különösen nem egy Révay Istvánnak!... Itt egyenes és határozott válasznak lett volna helye — és pedig annak, hogy semmi körülmények között sem iratják be hozzájuk!...

A leány lecsüggesztette fejét.

— Igaza van, Péter — suttogta. — De hát nagyon nehéz helyzetünk van nekünk is... Rengetegbe kerül az idegenben taníttatás... Apa pedig évek óta állás nélkül van... Az a kis föld nagyon keveset hoz, alig elég a szűkös megélhetésre... De az anyagi áldozatot még csak valahogy meghoznánk... inkább a szánktól vonnánk el, ami a Jancsi taníttatására kell... Azonban van ennél sokkal súlyosabb akadály is... Jancsi még csak tízéves... egyetlen fiunk... bálványozásig szeretjük... különösen édes anyám... Ha csak ránéz, máris tele van a két szeme könnyekkel... Hogyan

küldjük ezt a csöppséget messsze-idegenbe?!... Hogyan bírónók ki, hogy hosszú hónapokig ne lássuk?!... Maga ezt nem értheti meg, Péter...

Péter hallgatott. Be kellett látnia, hogy sok és nyomós mentőkörülmény szólna még egy Révay István mellett is, ha történetesen a cseh gimnáziumba iratná fiát... Senki meg nem róhatná emiatt...

Némán haladtak egymás mellett. Péter erősen gondolkozott. Valami megoldáson törte a fejét, mert minden elfogadható magyarázat és súlyos érv dacára egész lelke lázadott az ellen, hogy a magyar szülők gyermeke — cseh iskolába járjon... Minden fiatalsága mellett is tisztán látta, hogy mire fog ez vezetni. Egy generáció sem kell hozzá — s a legjobb magyarokból is lelkes cseh-barátokat nevelnek... egy-két évtized — és teljesen el fog nemulni a magyar szó!... Ezt pedig nem szabad engedni! Ez ellen tüzzel-vassal küzdeni kell!

— De mit lehet tenni?! — töprengett Péter.

Már elhagyták a várost s valahol a zöld lankásokon andalogtak, de még mindig hallgattak. Péter gondolkozott, Erzsike pedig nem akarta zavarni a magába mélyedt fiút.

Egyszerre aztán hirtelen felragyogott a Péter arca.

— Erzsike, — fordult a lányhoz lelkes tekintettel — volna egy nagyszerű eszmém!...

— Mi az? — kérdezte a lány s megállott, úgy várta a választ.

— Nem kell elmennie az öccsének idegenbe — és mégis végezheti a magyar iskolákat.

— Hogyan? — csodálkozott Erzsike, nem is sejtve, hogy milyen terveket forgathat Péter fejében.

— Hát egyszerűen — magántanulónak iratkozik be valamelyik anyaországbeli gimnáziumba... Akkor itthon tanulhat s csak vizsgázni utazik el egy-két napra édes apjával...

Az ötlet szerfölött tetszett a lánynak s a fiú lelkesedése átragadt reá is.

— Pompás!... Nagyszerű!... Hogy ez nem jutott eszünkbe eddig! — mondogatta.

De aztán lelohadt a kedve.

— Igen ám, — jegyezte meg búsan — de ki készíti elő a vizsgára Jancsit... Az ilyen kisgyerek magától nem tud tanulni. S ki volna, aki tanítaná?

— Én! — ütött a mellére Péter.

— Maga, Péter? — ámult el a lány s arca kitűzese-
dett, szemében pedig különös tűz lobogott

— Miért ne? — erősködött a fiú.

— Hiszen magának rengeteg tanulni valója van...
érettségi előtt áll... És a cseh-nyelv miatt igen nagy nehé-
ségekkel kell küzködnie... Tudom, hogy féléjszakákat tölt
a könyvek mellett, hogy a saját leckéjével elkészülhessen...
Aztán meg, Péter, ha ez kitudódnék, akkor... akkor...

Nem is merte végigmondani, amire gondolt.

Péter azonban mindenre elszántan vágott a levegőbe.

— A lehetetlent is meg kell próbálnunk, Erzsike! —
kiáltotta. — Olyan időket élünk, amelyek emberfeletti telje-
sítményt követelnek tőlünk... Én sem akarom kivonni
magam...

— Én félek, Péter... Nagyon félttem magát... Rettene-
tes lenne, ha éppen most, az érettségi előtt valamikellemet-
lensége lenne... Sohasem tudna megnyugodni a lelkiismeret-
em... Nagyon szeretem én is a kisöcsémet és boldog
volnék, ha nem kellene itthonról elmennie... És azt mon-
danom sem kell, hogy viszont az is mennyire fájna nekem,
ha más mód hiányában a cseh iskolába kell íratnunk...
De semhogyan ilyen áldozatot hozzon, Péter...

— Nem áldozat ez, Erzsike. Boldogan és örömmel
teszem...

Erzsike felnézett a fiúra. Annyi határozottság csengett
a szavában, hogy nem tudott, nem lehetett tiltakoznia tovább.

— Maga, Péter, valóságos hős! — mondotta.

— Ez az elismerés pedig minden kockázatot, minden
fáradtságot megér... Ennél szebb jutalomról még álmodni
sem merem — válaszolt a fiú. — Holnap felkeresem édes
apját és mindent megbeszélék vele...

— De most váljunk el — ajánlotta a lány szelíden. —
A szent cél érdekében most már nagyon óvatosnak kel-
lennie, Péter.

Kis kezét odanyújtotta Péternek, aki nem is tiltakozott a búcsúzás ellen.

— A viszontlátásra, holnap, maguknál, Erzsike — mondotta.

— A viszontlátásra! — lehelte Erzsike s megfordulva, a város felé sietett.

Péter hosszan merengett utána.

— Mint valami pompás színes virág a zöld réten — suttozta maga elé.

Aztán ő is megindult lassan egy másik ösvényen az alkony-pirba boruló város felé.

Ötödik fejezet.

— Foglaljon helyet, kedves öcsém, — fogadta Révay István az ünneplőbe öltözött, kissé zavartnak látszó ifjút. — Mivel szolgálhatok?

Péter leült s lopva Erzsikére tekintett, mintha onnan akarna bátorságot meríteni. Erzsike biztatólag nézett reá, mire összeszedte magát, zavara teljesen eltűnt s felemelt fővel fordult Révayhoz.

— Talán — kezdette — különösnek méltóztatik találni jövelelem célját, egy azonban bizonyos, hogy a legtisztább szándék hozott ide...

Egy másodpercre megállott a beszédben.

— Hallgatom, öcsém — biztatta Révay.

— Jancsika miatt jöttem — folytatta Péter a tárgyra térve. — Tudom, hogy az idén végzi az elemít... Jövőre a középiskolába kerül... És hallom, mily nehéz helyzet előtt állanak Révay úrék, mert úgy hiszik, hogy csak két lehetőség van: vagy a cseh gimnázium, vagy idegenbe vinni a kis gyereket... Nem tudnak választani. Magyar érzésük tiltakozik a cseh iskola ellen, de a szülői szív fájdalommal szorúl össze arra a gondolatra, hogy gyámoltalan s még az anyai melengetésre szoruló kicsinyüket idegenbe küldjék...

— Úgy van! — sóhajtott fel keserűen Révay.

— Megértém, hogy mily nehéz harcot viv a két érzés az önök szívében.

— Napok óta nem tudok aludni sem — vallotta meg csendesen az apa.

— Nem csodálom... De rögtön nem lesz olyan nehéz a helyzet, ha elárulom az én ötletem... Ugyanis van egy harmadik lehetőség is...

— Mi az?! — kapott a szón Révay oly mohón, mint a vízbe fuló a feléje dobott mentőöv után.

— Jancsikát — magyarázta Péter határozott hangon — be méltóztatik iratni valamelyik anyaországbeli magyar gimnáziumba — magántanulónak . . .

— És ?

— És aztán hazajön, itthon lesz egész évben, mialatt én szépen elkészítem a vizsgára s csak vizsgázni utazik megint el egy-két napra. Garantálom, Révay úr, hogy olyan szép eredménnyel vizsgázik Jancsika, amilyennel egyik rendes-hallgató sem dicsekedhetik.

Révay nem tudott ülni tovább, annyira felizgatta a nagyszerű megoldás. Felemelkedett helyéről s hosszú lép-teekkel kezdte végigmérni a szobát. Nem válaszolt a Péter ajánlatára, mert annyira meglepődött rajta, hogy egész némává lett. De annál gyorsabban kergették egymást agyában a gondolatok.

Az eszme határozottan tetszett neki. Valósággal megváltásként hatott gyötrődő lelkére a Péter ötlete. De nem tudta eltitkolni, hogy az öröm mellett egymásután támadtak szívében aggályok. Az első pillanatokban nem is tudta megindokolni aggályait s inkább csak ösztönszerűen érezte azokat, de minél tovább gondolkozott Péter ötletén, annál világosabban látta az akadályokat, amelyekkel ez a magántanulás jár. És különösen megérezte azt a nagy veszedelmet, amely Pétert fenyegeti e vállalkozásért.

Péter élesen figyelte a le s föl járkáló, önmagával vivódó ember arcát s mint nyitott könyvből olvasta le róla gondolatait.

— Nem kell semmitől tartania, — szólt végre Péter, hogy eloszlassa az apa aggodalmait. — Isten és ember előtt becsületes dolog az, amire vállalkozom s lehetetlen, hogy ne sikerüljön !

Annyi erő, határozottság és bizakodás volt hangjában, hogy Révay sem kételkedhetett tovább. Szertefoszlottak aggodalmai s megállva a kipirult arcú, csillogó szemű ifjú előtt, mint vele egyenrangú férfinek, megszoritotta jobbját.

— Rendben van, öcsém ! — mondotta. — Most aztán beszéljünk az anyagiakról . . . Mit fizetek magának a tanításért ?

Péter hosszan, nagyon noszsan nézett Révayra. Aztán érces hangon válaszolt.

— Én Gyöngy Péter vagyok... izig-vérig magyar fiú... akit hazátlanná tett a kegyetlen sort... De szent kötelességemnek érzem, hogy a hasonló sorsban szenvedő magyar testvéreimen a magyar Isten adta erőmhöz és tehetségemhez képest segítsék... Ezért nekem még egy köszönöm sem jár!...

— De, hogy megöleljem, azt megengedi, úgy-e? — kérdezte Révay István s be sem várva a választ, forrón magához ölelte a fiút, miközben lopva törölgette könnyeit, mert szégyelte meglett férfi létére az ellágyulást.

Erzsike azonban nem tudta visszatartani a zokogást. Odalépett Péterhez, megszorította kezét.

— Péter... kedves Péter... — kezdte, de nem bírta folytatni. A könnyek elvették szavát.

Révay felegyenesedett.

— Megyek — mondotta — és megviszem az örömhírt a feleségemnek! Nem lesz ma nála boldogabb asszony a világon!

És szinte rohanva sietett a konyha felé.

Erzsike és Péter egyedül maradtak. Mos már megjött a lány szava.

— Péter — mondotta forró hangon — én ezt soha, soha el nem felejttem magának!

Novothny igazgató úr a beíratkozás előtt bizalmas tanácskozássra hívta össze a tanári kart.

— Nos — kérdezte erősen hunyorgatva — milyenek a kilátások?

Kaszik tanár úr büszkén feszítette ki a mellét:

— A Révay családot garantálom — jelentette.

— Akkor győztünk! — dörzsölte a kezét boldogan az igazgató úr. — Révay a vezér-ürü köztük. Ahová ő megy, odamegy a többi is.

Az egész tanári kar hangosan röhögött e pompásnak tartott hasonlaton, ami szemmel láthatólag hízelgett az igazgató úr hiúságának.

— Jól van, barátom — dicsérte Kaszikot. — Bizonyos, hogy nem fog elmaradni felsőbb helyről az elismerés, ha az eredményt jelentem...

... Elérkezett a beíratkozás napja. Valamennyi tanár megjelent e napon a gimnáziumban, hogy szemtanúi legyenek a magyarok — behódolásának. Novothny igazgató úr ugyan nem tartotta állásával összeegyeztethetőnek a nyilvános kíváncsiszkodást, miért is nem ment le a beíratkozáshoz, de meghagyta, hogy azonnal jelentsék neki, amint egy-egy magyar gyereket hoznak.

És elkezdődött a beíratkozás. Szép sorjában jöttek a cseh szülők szőke fejű, vízes szemű gyerekeikkel, de egyetlen magyar sem mutatkozott a láthatáron.

— Még korán van ... és talán szerénységből sem sietnek — vigasztalták magukat a tanár urak.

De aztán tizenegy, majd tizenkét óra lett. Az az-napi beíratkozást befejezték — s az igazgató úrhoz egyetlen jelentés sem ment.

Novothny igazgató úr nem is bírta már türelemmel. A díszes igazgatói irodából (még Balogh igazgató úr izlését dicsérte a berendezés) lesietett abba a terembe, ahol a beíratást intézték. Amíg a lépcsőkön lefelé haladt, egyre azon reménykedett, hogy megfélekedtek az utasításáról, azért maradtak el a jelentések. Máskor szörnyen felháborodott volna az ilyen hanyagságon, de most kész volt a legteljesebb megbocsátásra, ha jó eredményről értesül.

Wonderka tanár úr vezette a beíratást, tehát egyenesen hozzáfordult felvilágosításért.

— No, mi az eredmény? — kérdezte mohón.

Wonderka tanár úr ötölt-hatolt, nem akarta megérteni sehogysem az igazgató úr kérdését.

— Már szép számmal íratkoztak be — mondotta.

— Hányan? — tudakolta az igazgató úr.

— A nyolc osztályban eddig lesznek vagy negyvenen...

— Magyarok? — ragyogott fel Novothny igazgató úr szeme.

— Izé... nem... ezek a csehek... — hebegte Wonderka.

— Eh, arra nem vagyok kíváncsi! — vágott a levegőbe türelmetlenül az igazgató úr. — Én a magyarokat kérdezem.

— Magyarok? ... Magyarok még nem íratkoztak ... — vallotta meg Wonderka tanár úr.

— Egy sem?! — ámult el az igazgató úr.

Wonderka nagyot nyelt.

— Egy sem — nyögte ki.

— Akkor becsaptak Önök engem! — kiáltotta magából kikelve s úgy nézett Kaszik tanár úrra, hogy csaknem átfúrta tekintetével.

— Kérem, igazgató úr, — mentegetőzött Kaszik Vencel — ne méltóztassék türelmetlenkedni... Hiszen ma még csak az első napja van a beíratkozásnak... Már pedig három napig tart a beíratás... Bizonyára a magyarok csoportosan fognak jönni, talán holnap vagy esetleg az utolsó napon... ,

Az igazgató úr, teljes megvetésének és lebecsülésének jeléül, köszönés nélkül távozott el s bezárkózott irodájában.

Kaszik tanár úr ezen a délután újra megjelent Révay-éknál. Most még jobban kicsipte magát s már messziről bűzlött a parfüntől. Így akart hódítani.

Révay István ez alkalommal is barátságosan fogadta, csak a családját figyelmeztette egy szigorú pillantással, hogy el ne szólják magukat. Hiszen most már nem volt titok előttük, hogy mi hozza házukhoz a tanár urat, éppen ezért kétszeresen kellett ügyelniök nyelvükre,

De Kaszik tanár úr sem kertelt most, hanem egyenesen megkérdezte:

— Mi az oka, kedves Révay uram, hogy még nem jelentkeztek a beíratásra?

A határozott kérdés, bár el voltak készülve reá, meglepte a Révay családot. Szerencsére Jancsi nem volt a szobában, mert bizonyos, hogy ő azonnal megadta volna az egyenes, őszinte választ, ami pedig nagy veszedelmet zúdított volna mindnyájukra, de különösen végzetes lett volna Péterre. Így azonban a családfő kivágta magát:

— Még nem határoztunk, tanár úr... ugyanis egy kicsit visszamaradt a gyerek a testi fejlődésben s az orvosunk azt tanácsolja, hogy jó volna egy évet pihentetni... Így hát még nem tudjuk, hogy mit tegyünk...

— Sok idő nincs a habozásra, — szólt a tanár úr figyelmeztetőleg. — Már csak két nap van a beíratásra... Ha elmulasztják az időt, csak miniszteri engedéllyel lehet be-

íratkozni. Ez pedig nagyon körülményes... Azért hát idejében gondolják meg a dolgot...

Kényelmetlen volt ez a téma a családnak, féltek, hogy ha sokat feszegeti Kaszik tanár úr e kérdést, még elszólják magukat. Igyekezett tehát Révay István másra terelni a beszédet, Révayné pedig apró süteményekkel és likőrrel kínálta a vendéget, sőt Erzsike is megerőltette magát s feltűnően kedves volt Kaszik tanár úrhoz, csak hogy elvonja figyelmét a beíratás kérdéséről,

A tanár úr nem is tudta mire magyarázni a szokatlan szívélyességet, de különösen az Erzsike kedvessége lepte meg, mert az első látogatása alkalmával egyáltalán észre sem vette a kis leány. Ugyancsak hizelgett a hiuságának a most tapasztalt kedvesség s most már tényleg abba hagyta a beíratás kérdésének feszegetését és egész figyelmét a kis lánynak szentelte. Csak vele beszélgetett, szépeket mondogatott neki, olvasmányai iránt érdeklődött, könyveket ígért Erzsikének, végül engedélyt kért, hogy ha véletlenül találkoznak az uccán, elkísérhesse és néha-néha tiszteletét tehesse...

Erzsike mindent ígért és mindent tűrt, bármennyire ellenszenves is volt neki a tanár úr, mert remegett arra a gondolatra, hogy Gyöngy Péternek valami kellemetlensége lehet merész vállalkozása miatt s úgy számított, hogy ha barátságot mutat a tanár úr iránt, ezzel elháríthat minden veszedelmet.

Már alkonyodott, amikor Kaszik tanár úr távozásra szánta el magát, oly jól eltöltötte az időt a Révay-család körében. A búcsúzásnál sokáig szorongatta Erzsike kezét, miközben egyre ismételte:

— Ugy-e, nem felejtí el, Erzsike, ígéretét?

— Nem, nem — mondta a kislány s amikor végre eltávozott a tanár úr, boldogan sóhajtott fel: — Csakhogy már kint van!...

Hatodik fejezet.

Elmult a beiratkozás második napja is, de a magyar szülők közül egyetlen egy sem jelelmentkezett a cseh gimnáziumnál fiaik beiratása miatt.

— Még van egy nap — reménykedett Novothny igazgató úr és vele együtt az egész tanári kar.

De eljött az utolsó nap is és el is múlt, magyar hallgató azonban nem jelentkezett.

Ennek pedig nagyon egyszerű volt a magyarázata.

Révay István ugyanis a beiratkozás első napjának reggelén, a szokott sétája alkalmával, minden feltűnés nélkül egy-egy másodpercre megállott itt is, ott is és beköszönt:

— Ággyon Isten!...

Akinek az üdvözlés szólt, visszzaköszönt:

— Fogaggy Isten...

Ezután Révay még csak egy rövid szót mondott:

— Nem!...

Akihez intézte, nem kérdezett semmit, csak bólintott, jelélül annak, hogy megértette, miről van szó. De Révay sem magyarázgatott. Felesleges volt a sok beszéd.

Mert már a szünidő alatt össze-összejöttek az érdekelt szülők s valamennyien ugyanazt a kérdést intézték a hallgatólagosan vezérüknek választott Révay Istvánhoz:

— Mit fogunk csinálni a gyerekünkkel?

Révay akkkor még nem határozott s nem tudott egyenest választ adni, de meg húzódott is most, hogy az ő szava legyen döntő, mert nem akarta ezt a nagy felelőiséget magára vállalni.

Végre is Stern Simon, egy nagykereskedő oldotta meg a kérdést:

— Mit kérdezzük a tanácsos urat? — mondotta. — Egyszerűen úgy fogunk cselekedni, ahogy ő cselekszik...

Hiszen neki is van beíratandó fiacskája... Csupán annyit kérünk a tanácsos úrtól, hogy közölje velünk saját elhatározását... Nem kell ehhez gyűlés, sem sok beszéd, nehogy még összeesküvőnek tartsanak bennünket. Egyetlen szóból is értünk mi. Ha azt mondja a tanácsos úr, hogy „igen“, akkor beíratjuk, ha pedig azt üzeni, hogy „nem“, hát akkor nem íratjuk...

Ebben valamennyien megegyeztek.

Amikor aztán Gyöngy Péter közölte ötletét Révay Istvánnal, ő már tudta, hogy nem fogja Jancsit a cseh gimnáziumba adni. Ámde ezzel nem volt a kérdés teljesen megoldva. Mert ha a többinek tudtára adja elhatározását, azok is hasonlóképen cselekednek. Ámde Jancsit tanítani fogja Péter, azonban mi lesz a többivel?

Csak most kezdett a kérdés igazán súlyossá válni.

Stern ugyan elintézi könnyen a továbbiakat. Gazdag ember, egyik testvére Pesten lakik, ő maga üzletileg csaknem minden héten Pestre utazik, nem nagy dolog lesz tehát fiát Pestre küldeni. De a többiek? Csaknem valamennyien állásukat vesztett tisztviselők. Mit fognak ezek gyermekeikkel kezdeni?

Sok gondolkozásra, álmatlan éjszakára adott okot ez a kérdés.

Végre is Gyöngy Péterhez fordult Révay István, gondolván, hogy ennek a talpra esett fiúnak talán most is lesz valami mentő ötlete. Nyíltan feltárta előtte a helyzetet s megismertette vele az újabb nehézségeket.

— Kedves öcsém, — mondotta — minden magyar szülő szeme rajtam függ s akként cselekednek, ahogyan én... Ha én nem íratom be a cseh gimnáziumba a fiamat, akkor ők sem...

— Ezt nagyon okosan teszik — helyeselte Péter.

— De nincs ám mindegyiknek módjában idegenbe adni a fiát...

— Nem is kell!

— Hát akkor?...

— Ugyanaz történik velük, ami Jancsival!

— Hogy öcsém tanítaná a többit is?

— Miért ne?

— Nem fogja birni...

- Ugyan!
- Hogyan képzeled?
- Hány gyerekről lehet szó?
- Körülbelül tizenöttről.
- Hány családot jelent ez?
- Ugyanannyit.

— Nos, mindennap másik családnál gyűlnek össze a gyerekek s akkor egyszerre tanul valamennyi. Így nem kerül nekem sem több időmbe, meg nem is lesz olyan feltűnő.

Megint kijárt egy forró ölelés Péternek s most már nyugodt lelkiismerettel indult el Révay István, hogy közölje az elhárítását a többiekkel. Csak egy szót szolt egyelőre, amikor azonban a tanulás ideje elkövetkezett, már mindenki tudta a többit.

Stern úgy lelkesedett, hogy még csittítani is kellett, ne hogy bajt csináljon.

— Nagyszerű! Kitűnő! — mondogatta.

— De hiszen Stern úr Pestre küldi a fiát — jegyezték meg a többiek.

— Ki mondja azt? — csattant fel Stern sértődötten. — Először is az én fiam nagyon is rászorul arra, hogy a kezem alatt legyen, másodszor meg csak nem vonom ki magamat! Én együtt akarok Önökkel lelkesedni s ha úgy hozza a sors — szenvedni! Azért mert nekem talán két garassal több van a zsebemben, én nem vagyok rosszabb hazafi! De nem ám! Aki azt meri állítani, annak én betöröm a fejét! De be ám!...

Így alakult meg az első magyar magán-iskola Iglón, Cyöngy Péter vezetése alatt, tizenöt lelkes tekintetű, csengő szavú aprósággal... Nem beszélt erről senki sem. Meg volt állapítva a sorrend, hogy mikor melyik családnál gyűlnek össze s a kijelölt órában valamennyi gyerek pontosan megjelent s feszült figyelemmel csüngtek Péter előadásán s az előadás végeztével egyenként, minden feltűnés nélkül eltávoztak. Vas-szorgalommal tanultak valamenyen, mintha csak teljesen átértené fiatal elméjük, hogy nekik egészen másképpen kell viselkedniök, mint más hasonló koru gyerekeknek. A nehéz idők komoly, érett gondolkozású férfiakat neveltek ezekből a tízéves csöppségekből.

Csak egyszer történt meg, hogy az eddig mindig kényeztetett Stern Laci — belefáradva a megfeszített iramba — alábbhagyott az igekezettel, de Péter felállította a hanyag fiút s odafordította arccal a többiek felé:

— Nézzétek meg, — mondotta — ez a fiú azt meri mondani magáról, hogy ő magyar! Megengedem, hogy három napig „cseh“-nek nevezhessétek! . . .

Ennél szörnyűbb büntetést elképzelni sem lehetett. Stern Laci csaknem a föld alá sülyedt szégyenletében. Ezután soha többé nem adott okot a panaszra, különösen, hogy apja, amit eddig soha nem tett, még két nyaklevessel is emlékeztetessé tette hanyagságát . . .

És a gyerekek nagyszerűen haladtak a tanulásban. Péter megfeszített erővel fáradozott, hogy minél szebb eredményt érjen el tanítványaival. Egyetlen órát el nem mulasztott volna, pedig magának is roppant sokat kellett tanulnia. A délelőttiét az iskola foglalta el, délután tanított s így a saját dolgait bizony csak éjszaka végezhetette. Napról-napra az asztalnál találta az éjfél, amint a rossz világítású petróleum-lámpa mellett könyvei, füzetei fölé görnyedt.

De nem sajnálta a fáradságot és különösen nem a szerdai napokon, amikor Révayéknál volt a tanítás. Mert ilyenkor, bármennyi tanulni valója is volt, a tanítás után egy rövid órácskát ott maradt s elbeszélgetett Erzsikével. Tervezgetett, szötte a jövő színes fátyolát s boldog reménykedéssel ábrándozott a küszöbön levő pesti egyetemi évekről.

Az egyik kora-tavaszi szerdai napon, amikor a gyerekek már eltávoztak, ismét egyedül maradt Erzsikével a kis szalonban.

Az első bizsergető napsugár dús pászmákban ömlött be az ablakon s kicsalta a rügyeket a fák ágain. A távoli dombok bársonyos zöld köntöst öltöttek magukra s a madarak boldog csicsergéssel köszöntötték a tavasz érkezését.

Péter hosszan merengett ki az ablakon s oly mélyen hallgatott, mint akinek valami fontos mondani valója van.

Végre megszólalt:

— Erzsike, — kezdte — már csak alig négy hónap van hátra . . .

— Tudom — mondotta a lány halkán. — Éppen ezt számolgattam én is most magamban...

— Akkor aztán — folytatta Péter — itt hagyom Iglót.

— Örökre Péter? — kérdezte Ezsike riadt hangon.

— Csak négy évre, amíg az egyetemre kell járnom. Négy év után, ha végeztem, visszajövök, de csak nagyon rövid időre, hogy megkérjem az Erzsike kezét...

— Péter... — lelkendezett a leány, de többet nem tudott szólni.

— Fog-e reám várakozni, Erzsike? — kérdezte Péter s szílv-szorongva várta a választ.

— Várok, Péter — ígérte a leány. — Én bizom magában...

— Akkor nyugodtan fogok eltávozni.

Többet aztán nem is beszéltek a kettőjük dolgáról. Még csak egy kézszorítással sem erősítették meg a fogadalmat, annyira biztak egymásban...

Ugyanezen a tavaszi napon a gimnázium tanári karát bizalmas megbeszélésre hívta össze Novothny igazgató úr. A tanárok valamennyien megjelentek s kíváncsian várták, hogy megszólaljon az igazgató úr, mert még csak nem is sejtették, mi lesz a megbeszélés tárgya.

Novothny igazgató úr nem is várakozott sokáig.

— Uraim, — kezdte — bizalmas ütitást kaptam felsőbb helyről. Egy rejtélyt kell megoldanom. Ebben kérem az önök segítségét, azért hivatam magamhoz valamennyiöket... A rejtély pedig a következő: A magyar gyerekek nem íratkoztak be a mi iskolánkba, de — amint önök is megfigyelhették — idegenbe sem mentek, mert valamennyit itt láthatják napról-napra a városban. Mit csinálnak tehát a gyerekek? Valószínű, hogy tanulnak, mert a magyar szülők nem engedik tudatlanul felnőni a gyerekeiket... De ha meg tanulnak, hol és hogyan teszik ezt? ki tanítja őket?... Ezt ki kell kutatnunk, le kell lepleznünk, mert a leleplezéssel talán sikerülni fog kiköszörölni azt a csorbát, ami tekintélyünkben esett azáltal, hogy egyetlen egy gyereket sem tudtunk hozzánk édesgetni. A leleplezéssel kényszeríteni is tudjuk esetleg a magyar szülőket, hogy jövőre beírassák gyermekeiket az

állami gimnáziumba, amire felsőbb helyen igen nagy súlyt helyeznek s már az idei kudarcért is minket okolnak. Ezt tehát uraim, helyre kell hoznunk... Járják be a várost, nyissák ki a szemüket és fülüket és értesüléseikről minél előbb tegyenek jelentést. Mert egész bizonyos, hogy itt valami nincs rendjén. Ki kell ugratnunk a nyulat a bokorból!... Érthetetlen például, hogy Révay István sem íratta be fiát, de itthon van.

— Ennek okát véletlenül tudom — magyarázta Kaszik tanár úr. — Fejletlen a gyerek s az orvosuk azt ajánlotta, hogy egy évig pihentessék...

— Honnan tudja? — kérdezte az igazgató úr.

— Maga az apa mondta.

— Hja, az lehet kifogás is — tamáskodott Novothny igazgató úr.

Kaszik tanár úr — Erzsikére való tekintettel — szeretne volna védelmébe venni a Révay családot, de mégis meggondolta a dolgot és hallgatott. Nem akart holmi „magyarbarátság” gyanujába keveredni.

— Tehát, uraim, — fejezte be az igazgató úr a bizalmas tanácskozást — megértették, ugyebár, miről van szó?... Nos, akkor lássanak munkához!

A kémkedésre vállalkozó tanár urak elkészöntek és eltávoztak.

Kaszik Vencel egy percre habozva állott meg a gimnázium kapujában, azon gondolkozva, hogy merre vegye útját. Első gondolata az volt, hogy Révayékat keresi fel, de aztán eszébe jutott, hogy ma csak egy szürke szerdai nap van, már pedig Erzsikét vasárnap szokta meglátogatni, mintha ezzel is a látogatás ünnepi jelentőségét akarná emelni.

Végül azonban mégis amellett döntött, hogy Révayékhoz megy.

— Igaz, hogy nem jelentettem be a látogatásomat, — gondolta — de talán otthon lesznek.

És már indult is a Szekfű-utca felé, ahol Révayék laktak.

Éppen akkor ért a ház kapujához, amikor a gyerekek egymásután távozva léptek ki a házból.

Kaszik Vencel tanár úr meglepődve állott meg. Semmi kétsége nem lehetett, hogy mit kerestek e fiúk a Révay házban, mert valamennyi könyveket, füzeteket szorongatott a hóna alatt...

— Érdekes... nagyon érdekes!... — morfondírozott magában a tanár úr.

És most már kíváncsian leste, hogy a gyerekek után ki fog távozni a házból, hogy így megtudja azt is, hogy ki a tanítómester.

De hiába várakozott percekig, a tanító nem jött. Erre elhatározta, hogy bemegy a házba. Belépve a kapun, egyenesen a kis szalón felé tartott s rövid kopogtatás után benyílt.

Csak most lepődött meg igazán.

A szalónban Erzsikét és — Gyöngy Pétert találta.

Erzsike és Péter rejtencses zavarba jöttek, de nem kevésbé a tanár úr.

Hosszú másodpercekig még köszönni sem tudott a meglepetéstől.

— Tehát — állapította meg — Gyöngy Péter az, aki titokban magyarul tanítja a gyerekeket... Ezért nem iratkoztak be az állami gimnáziumba!...

Ez azonban nem fájt neki annyira, mint inkább az, hogy Erzsikét együtt találta Péterrel. A tanár úr ugyanis az eddigi szíves fogadtatások után már komolyan kezdett tervezgetni, mert nagyon tetszett neki Erzsike és most fájdalommal kellett megállapítani, hogy csak színlelés, komédiázás volt az Erzsike kedves mosolygása és barátságos viselkedése. Gyöngy Péter kiütötte a nyeregéből...

Erre pokoli terv fogamzott meg elméjében.

— El kell tenni Gyöngy Pétert az útból — gondolta — s akkor nem lesz akadálya, hogy Erzsike szívébe férközzék... Ennek pedig legegyszerűbb módja, ha — Pétert feljelenti hazaárulás miatt.

Mert azt, amit Péter elkövetet, — szerinte — nem más, mint hazaárulás!

Pompásnak találta az ötletét s most már barátságosan mosolygott a fiatalokra.

— Talán alkalmatlan időben jöttem? — kérdezte.

— Ó, dehogy! — nyögte ki Erzsike. — Tessék kelyet foglalni...

Péter azonban szólni sem tudott. Némán és megdermedve állott egy-helyben.

Csak az vígasztalta őt is, Erzsikét is, hogy Kaszik tanár úr már a tanítás után érkezett s így a fontosabb dolog titokban maradt előtte.

Azonban a tanár úr nem sokáig hagyta meg a vígaszukat, mert amint helyet foglalt, azonnal megszólalt:

— Egy egész csapat gyereket láttam innen távozni. Mindnél könyvek és füzetek voltak, mintha csak iskolából jöttek volna — mondotta és szúrós tekintettel mérte végig Pétert, akinek homlokát elborította a hideg veriték.

— Igen — próbálta menteni Erzsike a helyzetet — néhány fiú össze szokott jönni s tanulgatnak.

— Csak úgy magukban? — kérdezte a tanár csipős hangon. — Bizonyára tanítja is valaki őket.

És ismét Péterre nézett azzal az elviselhetetlen tekintetével.

Péter lesütötte a szemét.

— El vagyunk árulva! — hasított át agyán a gondolat. Erzsike is fehér lett, mint a fal.

— Mi lesz Péterrel? — volt egyetlen gondolata.

— Kissé különös dolog — hűmmögött a tanár úr. — Nagyon meglep... Igazán meglep... Erről még álmodni sem mertem volna... Es éppen Gyöngy Péter! Hm!... No és aztán a tanítás után — udvarlás!..., Gyönyörű!... Egy érettségi előtt álló fiatalember komolyabban gondolkozhatnék!...

A fiatalok nem tudtak válaszolni. Péter legjobbnak látta, ha azonnal távozik. Csendesen köszönt s kissé szédelegve elsietett.

Kaszik tanár úr éppen ezt akarta. De nem sokáig örvendhetett az egyedüllétnek. Erzsike, akit a kiállott izgalmak tényleg megviseltek, főfájásról kezdett panaszkodni, mire a tanár úr kénytelen volt elköszönni.

Egyenesen Novothny igazgató úrhoz, sietett.

Hetedik fejezet.

A tanári szobára ünnepi csend borult.

Az egész tanári kar ott ült a hosszú, zöld posztóval leterített asztalnál, halálos komolysággal arcukon. Még a zsebórák ketyegését is meg lehetett hallani, oly nagy volt a csend.

Az igazgató úr a főhelyen ült, egy magas támlájú karosszékben s végighordva tekintetét az egybegyűlt tanári karon, egy-két köhintés után megszólalt:

— Az ítélőszék teljes számban megjelent. Tehát az ülést megnyitom. Tárgyalni fogjuk Gyöngy Péter nyolcadik osztályú tanuló hazaárulási esetét, melyet azáltal követett el, hogy a városbeli magyarságot rávette, hogy fiaikat ne írássák be az állami gimnáziumba s azoknak magyar tanítását önállóan vállalta. Ezenfelül, noha iskolai felügyelet alatt áll, a tanulás idejét udvarlással tölti... Mindezekről az intézet Kaszik Vencel tanár úr személyes észlelésére alapított feljelentéséből értesült, tehát a feljelentés komolyságához és alaposságához szó sem férhet...

A tanári kar többi tagjai bizonyos irigységgel tekintettek a szerencsés Kaszik Vencelre, akire e feljelentés folytán kétségtelenül nagy kitüntetés vár: soronkívüli előléptetés, fővárosba áthelyezés stb.

Az igazgató úr a hosszú bevezetés után megrázta az előtte álló csengőt, mire a pedellus szolgálat-készen lépett be.

Persze, már nem a jó, öreg Szakáll végezte a pedellusi tiszte, hanem bizonyos Wessely nevezetű, alacsony, karikálábú, keszeg-termetű ember.

— Parancsol, igazgató úr? — szólalt alázatosan a belépő Wessely.

— Küldje be Gyöngy Pétert! — adta ki az utasítást Novothny igazgató úr.

Péter már több, mint egy órája járkált le s föl a folyósón, várva, hogy beszélítsák. Mert már reggel nyolckor jelentette neki a pedellus, hogy délután három órára jelenjék meg az igazgatói iroda előtt. Nem érte meglepetésszerűen ez az idézés. Egész bizonyosra vette, hogy ez lesz a következő ménye a Kaszik Vencel tanár úrral való találkozásának.

Amikor vége lett a délelőtti előadásnak, hazament, nyugodtan megbédelt, a tanítványoknak tudtára adta, hogy ma nem lesz tanítás s mivel még bőven volt ideje három óráig, elment Révayékhoz.

Erzsike, amikor meglátta az udvaron keresztül jönni, szívszorongva sietett elébe, úgy kérdezte:

Mi ujság, Péter!

Péter mosolygott.

— Semmi különös, Erzsike... Csak éppen...

— Csak éppen? — sürgette Erzsike riadt tekintettel s a félelemtől elfogult hangon.

— Amit várni lehetett.

— És pedig?

— Három órakor meg kell jelennem a tanári gyűlés előtt...

Erzsike ereiben megfagyott a vér s úgy érezte, hogy a szívverése is elállott.

— Istenem! — jajdult fel a leány. — Mi lesz ebből?!

— Semmi különös — vigasztalta Péter. — Az én lelkiismeretem teljesen tiszta. Én semmiféle bűnt nem követtem el. Mert az csak nem bűn, hogy néhány magyar gyereket, akiktől elrabolták az iskolát, az anyanyelvükön tanítottam?!

— A mi szemünkben nem bűn, Péter, sőt hőstett. De ők, ők bizonyára halálos véteknek fogják felróni.

— Lehetetlen — erősködött Péter. — Ha kihallgatnak, én őszintén elmondok mindent... És nem tudom elhinni, hogy akkor bűnösnek tarthatnának engemet.

Erzsike nem vitatkozott tovább. Örült és büszke volt, hogy Péter ily bizakodással lép az ítélőszék elé, nem akarta hát hitében megingatni. De finom női ösztönével megérezte, hogy komoly kimenetele lesz ennek a tárgyalásnak...

Hallgatott és azon gondolkozott, hogy mit lehetne tenni, hová kellene fordulni segítségért a Péter érdekében.

De semmi okos dolog nem jutott eszébe. Hiszen anyyira magukra voltak hagyva a magyarok s annyira nem volt súlya a szavuknak, hogy senkire sem gondolhatott, aki közbe vethetné magát Péter megmentésére . . .

— De akármi lesz is a következmény, — mondotta Péter hosszú hallgatás után — én minden körülmények között a régi maradok, Erzsike . . . És engedje meg, hogy a bírám elé is azzal a meggyőződéssel léphessek, hogy Erzsike is a régi marad. Ez a tudat nagyon megkönnyítené az én helyzetemet . . .

— Reám, — rebegte Erzsike oly áhitattal, mintha a templomban, az oltár előtt tenne fogadalmat — reám, Péter, minden körülmények között számíthat . . .

Péter megnézte az óráját. Fél három elmúlt.

— Indulhatok . . . — mondotta.

— Elkísérhetem, Péter? — kérdezte a leány. — A mel-lékutcákon megyünk . . . úgy nem lesz feltűnő . . .

— Nem bánom, Erzsike — állt rá Péter.

Erzsike kalapot nyomott a fejébe s elindultak. De az egész úton alig szóltak egy-két jelentéktelen szót. S minél közelebb értek a gimnázium ódon épületéhez, annál nehezebb lett mindkettőjük szíve. Mintha a közeledéssel a Péter bizakodása is alább hagyott volna.

Végre elértek ahhoz a sikátorhoz, mely az iskolához vezetett.

— Itt el kell válnunk, Erzsike — állott meg Péter.

A leány két szeme könnyekkel telt meg.

— Legyen erős, Péter — búcsúzott Erzsike. — Gondoljon az igaz ügyre — és reám — és ez adjon erőt!

Kezét nyújtotta.

Péter megfogta a remegő kicsiny kezét s megszorította.

— Isten vele, Erzsike! — köszönt el a leánytól.

— Isten vezérelje, Péter — lehelte Erzsike.

Péter befordult a sikátorba és sietve eltűnt.

Erzsike egyedül maradt.

Egy percig tétozva állongott egyhelyben, nem tudván, merre induljon.

Végre aztán, maga sem tudván magyarázatát adni, hogy miért, szintén a sikátornak vette útját. Talán látni akarta azt

a hatalmas, komor épületet, melynek egyik termében a hosszú zöld asztal mellett idegen emberek gyülekeznek, hogy ítéletet mondjanak egy jószándékú, nemes gondolkodású, becsületes lelkületű magyar fiú felett. És — ha már Pétert nem láthatta — látni akarta a falakat legalább, amelyek körülveszik azt, akinek első helyet juttatott szívében.

Lassan imbolyogva ment a keskeny kis utcában, mintha nehéz terhet cipelne. Így jutott a gimnázium elé. Feltekintett a hatalmas épületre, de a sok-sok ablak ridegen, barátságatlanul, megértetlenül meredt reá.

— Nini, Erzsike kisasszony! Kezét csókolom! — rezzengett fel egy hangos köszöntés merengéséből.

Kaszik tanár úr volt.

Erzsike, mint a tettenért bűnös, elpirult és zavarbajött. Alig tudta viszonzni az üdvözlést.

— Jónapot, tanár úr — köszönt végre ő is.

— Hol jár erre mifelénk, Erzsike? — érdeklődött a tanár úr.

— Izé... egy nénikémnél voltam... — találta ki hirtelen Erzsike. — És a tanár úr hová készül? — kérdezte.

— Én a gimnáziumba megyek... tanácskozásunk van — mondotta nyomatékos hangon.

— A gimnáziumba! — eszmélt fel egyszerre Erzsike. — Természetesen!... Hiszen Kaszik is tagja az ítélő tanácsnak. Sőt valószínűleg ő a feljelentő, a vádló... vagyis az ő szavának lesz a legnagyobb súlya...

Hirtelen egy gondolat villant át Erzsike agyán.

Kaszik segíthetne... sőt csakis ő... Meg kell puhítani valahogyan... De hogyan?...

Gyorsan kellett határozni. Hiszen három órakor lesz a gyűlés. És már alig néhány perc hiányzik a három óráig... Kaszik mindjárt el fog köszönni és akkor hiába minden!

Erzsike szíve az izgatottságtól úgy dobogott, hogy szinte fájt. Soha nem állott még ily nehéz probléma előtt.

Végre megszületett elméjében a mentő ötlet.

Túlzottan nyájas mosollyal odafordult Kaszikhoz.

— Sokáig marad a tanár úr a tanácskozáson?

— Nem tudom előre, hogy meddig tart. Miért érdekli Erzsikét?

— Mert... mert, ha nem maradna későre, meghívnám a tanár urat uzsonnára... Nemcsak én, de anyukámék is nagyon örülnének, ha megtisztelne bennünket,

Roppant nehezen ment a színészkedés Erzsikének, de azért mégis sikerült olyan szint adnia szavainak, mintha a legőszintébb szívből jönnének. Legalább is Kaszik Vencel így érezte s csaknem elolvadt a boldogságtól.

— Igyekezni fogok, Erzsike — mondotta — minél előbb megszabadulni, aztán csak átöltözőm és rohanok Önökhöz.

— Ugyan, minek kell átöltözködnie — tiltakozott Erzsike. — Hiszen a tanár urat nem úgy tekintjük, mint valami

idegent. Azt szeretnők, ha minél otthonosabban érezné magát nálunk,

Ez a kijelentés egészen betetőzte Kaszik Vencel boldogságát. Arca széles vigyorgásra húzódott, úgy köszönt el Erzsikétől.

— Hát a viszontlátásra, kedves Erzsike... Most el kell válnunk, mert már három óra.

— Siessen, tanár úr! — szólt utána Erzsike.

Kaszik Vencel úr szinte tánclépésekben haladt fel a gimnázium lépcsőin.

— Milyen kedves teremtés! — mondogatta. — Milyen barátságosan hívott!... És én még azt hittem, hogy az a gyerek, Gyöngy Péter komoly ellenfél... Hogyan is lehetne nekem egy ilyen éretlen fiú a versenytársam?!... Mert hát gyerek még ez a Gyöngy Péter... Nagy gyerek!... Nem is tudom, miért veszi az igazgató úr olyan komolyan tőle ezt a tanítás-ügyet!... Hát mit vétett, kinek ártott ezzel?!... Sőt használt a tudománynak... Mert nem az a fontos, hogy milyen nyelven tanítunk...

Egyszóval, Kaszik tanár úr egészen megpuhulva lépett be az igazgatói szobába...

Nyolcadik fejezet.

Gyöngy Péter felemelt fővel indult az igazgatói szobába a pedellus szavára.

A hosszú zöld asztal előtt megállott, meghajtotta magát, aztán nyugodtan végignézett szigorú bíráin, végül megpihent pillantása Novothny igazgató úr arcán.

Ekkor az igazgató úr megszólalt:

— Gyöngy Péter, az a vád ellened, hogy körülbelül tizenöt magyar fiút a gimnázium első osztályának tananyagából magyar nyelven tanítottad. Igaz-e ez?

— Igaz! — felelt Péter szemrebbenés nélkül.

— Igaz-e az, hogy ezek a fiúk mind azokból kerültek ki, akik a cseh állami gimnáziumba nem iratkoztak be?

— Igaz!

— Igaz-e, hogy a tanítást titokban végezted, anélkül, hogy erről tanáraidnak és igazgatódnak jelentést tettél volna és engedélyüket kérted volna?

— Igaz!

— Igaz-e, hogy e fiúk szüleit te bujtottd fel arra, hogy ne irassák be gyermekeiket a mi iskolánkba?

— Ez nem való! — tiltakozott Péter erélyes hangon. — Mert ezeket a magyar szülőket nem kellett felbujtani, mivel sohasem voltak abba beletörődve, hogy gyermekeiket a nyelvüknek, lelkületüknek, gondolkodásuknak és érzésüknek teljesen idegen iskolába irassák! Csupán annyi az igazság, hogy nem tudták megtalálni annak a módját, hogy el se' kelljen küldeniök kicsiny gyermeküket messze idegenbe, de viszont a cseh iskolába se kelljen iratniok s én oldottam meg a nehéz kérdést akként, hogy vállalom a gyermekek magyar nyelvű oktatását, hogy azután valamelyik magyar iskolában magán-vizsgát tehessenek... Ez az igazság!

A tanári kar összenézett. De az igazgató rendületlenül folytatta:

— Szóval magad is beismered, hogy a te vállalkozásod nélkül többen esetleg kénytelenek lettek volna gyermekeiket mégis a cseh gimnáziumba íratni . . .

— Hogy mi lett volna, — válaszolt Péter — azt én nem tudhatom, mert hiszen jók nem vagyok . . . De arról megvagyok győződve, hogy ilyen úgynevezhető „kényszer-tanulóokra” a cseh állam nem reflektál . . .

Ennek a merész kijelentésnek észrevehetően nagy hatása volt a tanári karra. A tanár urak önkéntelenül is helyeslőleg bólogattak és kíváncsian néztek Novothny igazgató urra, hogy ő mit szól e megjegyzésre.

Az igazgató urat azonban egyáltalán nem hatotta meg Péter kijelentése, sőt haragosan förmedt reá:

— Sem én, sem a tanári kar egyáltalán nem kíváncsi a te meggyőződésedre és véleményedre. Nagyfokú tiszteletlenségnek minősítem a tanári karral szemben, hogy te, a fiatal gyerkőc, akarsz itt nekünk holmi nemzeti lovagiaságról prédikálni . . . Mi csak tényekre és nem véleményekre vagyunk kíváncsiak! Megértetted?

Péter most először sütötte le szemét, úgy válaszolt:

— Igenis, megértettem . . .

— Akkor hát a következőkben tartózkodj a véleménynyilvánítástól . . . Most pedig arra felelj, hogy mennyit fizettek, vagy köteleztek fizetni a magyar szülők neked a tanításért?

— Semmit nem fizettek és semmit sem köteleztek fizetni, mert én nem is kértem semmit a munkámért . . .

— Vagyis ingyen vállaltad.

— Teljesen ingyen . . .

— Úgy tudom, hogy te egészen szegény-sorsú fiú vagy . . .

— Igen — bólintott Péter, nem is sejtve, hogy e kérdéssel hová akar kilyukadni az igazgató úr.

A válasz után azonban az igazgató úr ravasz mosoly kíséretében tette fel a következő kérdést:

— Hát ha szegény fiú vagy, aki ugyancsak rászorulna egy kis keresetre, különösen most, az érettségi előtt, — mi

indított arra, hogy ingyen vállald ezt a nehéz munkát? Talán még nálad is szegényebb gyerekeket tanítottál?

— Azt nem mondhatnám... Sőt egyik-másik nagyon is jó módú szülők gyermeke... Így például Stern László... Apjának a legjobb forgalmú üzlete van Iglón...

— No lám! — emelte fel hangját diadalmasan az igazgató úr. — Hát akkor miért kellett neked ezeket ingyen tanítanod?

Péter egy-két másodpercig késett a válasszal. Érezte, hogy amit e kérdésre felelnie kell, annak döntő jelentősége lesz... De mégsem hallgathatott és még kevésbé hazudhatott.

— Felelj! — sürgette az igazgató úr.

Péter arca kitüzesedett, szemében különös fény lobo-
gott, úgy válaszolt:

— Magyar gyerekeket tanítottam!... Ez indokolja eljárásomat...

Az igazgató úr gúnyosan felnevetett.

— Tehát hazafias érzésed kényszerített! A jó magyar hazafias érzésed! Talán azt remélted, hogy ezzel egyszerre sikerülni fog visszacsatolnod a Felvidéket Magyarországhoz? ... Uraim — fordult a tanári kar tagjai felé — nekem nincs több kérdésem... Önök talán óhajtanak még valamit kérdezni? Ha nem látják tisztán a tényállást, hát csak tessék kérdezni... Én azonban már eleget tudok...

Természetes, hogy egyik tanársem akart olyan színben feltűnni, mint aki nem lát tisztán s így mindegyik tartózkodott a kérdezéstől.

— Senkinek nincs kérdése — állapította meg az igazgató úr. — Akkor hát tanácskoznifogunk... Gyöngy Péter eltávozhatsz, de várj kint a folyosón, majd ha döntöttünk, be fogunk hívni, hogy közöljük veled a tanári kar határozatát...

Péter meghajtotta magát s elhagyta a termet.

Amint kilépett, az igazgató odafordult a többiekhez.

— Nos, uraim, — kérdezte — mi a véleményük? Tessék nyilatkozni.

A tanár urakat ugyancsak zavarba hozta e kérdés. Azt remélték, hogy először az igazgató úr fog véleményt nyilvánítani s akkor nekik más teendőjük nem lesz, mint

csatlakozni e véleményhez. Ez lett volna a legkényelmesebb. Mert hiszen az igazgató úréval ellentétes véleményük úgy sem lehet, de ha utólag csatlakoznak e véleményhez, mentegethetik magukat, míg így, ha rosszul üt ki a dolog, az igazgató úr egyszerűen azt fogja mondani, hogy a tanári kar hozta a határozatot s az ő egyetlen szavának nem volt döntő jelentősége . . .

Éppen ezért haboztak, késtek a vélemény-nyilvánítással. Az igazgató úr azonban sürgette őket.

— Tessék, uraim, nyilatkozni . . . Nincs mit gondolkozni. A tényállás tiszta . . .

Végre Kaszik tanár úr, arra gondolva, hogy Erzsike bizonyára már türelmetlenül várja, — megszólalt . . .

— Szerény véleményem szerint sok beszélni való nincs . . . Ha Gyöngy Péter e tanításokkal elhanyagolná a saját dolgát, úgy méltán dorgálhatnók meg könnyelműségéért. Azonban úgy tudom, hogy valamennyiünknek megfelel . . . Szorgalmas, okos fiú. Minta-képül lehet a többiek elé állítani. A nyelvünket is aránytalanul rövid idő alatt megtanulta, tehát semmi kifogásunk sem lehet az ellen, hogy néhány fiút, akik úgy sem akartak hozzánk járni, tanítgatott . . . Mert abban — (magunk között bevallhatjuk) — igaza van Gyöngy Péternek, hogy a csak kényszerűségből hozzánkjárá magyar gyerekeknek nem sok hasznát látja a cseh állam . . .

A tanári kar tagjai helyeslőleg kezdtek bólintgatni, mire az igazgató úr elérkezettnek látta az időt, hogy maga is felszólaljon, mielőtt még a többiek is véleményüket nyilvánítják.

— Teljesen igaza lenne a Kolléga úrnak, — mondotta emelkedett és ellentmondást nem tűrő hangon — ha a tanításnak csupán tudományos célja lett volna . . . Ámde hallották Önök is, hogy leplezetlenül és minden kertelés nélkül vallotta meg Gyöngy Péter, hogy fáradozásával magyar hazafias célt kívánt szolgálni. Vagyis a mi szempontunkból nyílt hazaárulást követett el! Ezt pedig nem tűrhetjük! Az ilyen főrekvéseket még csírájában el kell fojtanunk! . . . Utóvégre itt mi vagyunk az urak és aki ezt a tényt nem akarja elismerni, annak tettekkkel kell bebizonyítanunk! . . .

A hazaárulás a legsúlyosabb bűn, amelyet megfelelően súlyosan kell büntetnünk. Legfőljebb azt mérlegelhetjük, hogy Gyöngy Péter birt-e elég komolysággal és értelemmel cselekménye súlyának megértéséhez és hogy vannak-e enyhítő körülmények... Az, hogy kellő értelemmel birt, kétségtelen. Hiszen tudjuk, hogy korát meghaladó elmetehetséggel rendelkezik ez a gyerek. Tehát tudnia kellett, hogy mily súlyos cselekményt követ el... De enyhítő körülményeket sem látok fenforogni. Mert nem a szegénysége, nem a nehéz anyagi viszonyai kényszerítették a tett elkövetésére. Ő maga dicsekedve ismerte be, hogy egyetlen fillért sem fogadott el a tanítványok szüleitől... Ellenben annál több a súlyosbító körülmény. Nevezetesen érzékenyen megkárosította az államot, mert szent a meggyőződése, hogy ha ő nem vállalja e tizenöt gyerek tanítását, úgy azok feltétlenül beiratkoztak volna az állami gimnáziumba, ami tekintélyes tandíj-jövedelmet jelentett volna az államnak. De nemcsak anyagi, hanem erkölcsi előnyt is jelentett volna, ha a magyar gyerekek hozzánk iratkoztak volna be... Ezt hangsúlyoznom sem kell... Az állam tekintélyén is csorbát ejtett tehát Gyöngy Péter cselekménye... Erre a súlyos bűnre nem lehet enyhébb büntetés, mint az ország összes iskoláiból való kitiltás!...

Az igazgató úr elhallgatott és várakozással nézett körül a zöld asztal mellett ülőkön. A tanári kar tagjai a szó szoros értelmében megdöbbentek az igazgató úr szavain, mert még a legvadabb csehek sem gondoltak ily szigorú büntetésre.

Sok idejük azonban nem volt a gondolkozásra. Az igazgató úr szavazásra bocsátotta a kérdést. Most aztán heves és szenvedélyes vita indult meg. Az igazgató úr vélemény-nyilvánítása után abban valamennyien megegyeztek, hogy Gyöngy Péter bűnös, de eltérők voltak a nézetek a büntetés tekintetében. Túl szigorúnak találták az igazgató ajánlatát. Legtöbben az egyszerű dorgálás mellett foglaltak állást, mert nem akarták az érettségi vizsga előtt ez ifjút lehetetlenné tenni. De az igazgató úr körömszakadtig védte saját álláspontját. Végre aztán kiegyeztek abban, hogy az intézetből való távozást tanácsolják Péternek.

Az igazgató úr csengetett Wesselynek, a pedellusnak és behívatta Pétert.

Péter a kiállott izgalmaktól kissé sápadtan jelent meg újra birái előtt.

Az igazgató úr felállott s kihirdette a tanári kar határozatát.

Péter zúgó aggyal, szédülő fejjel hallgatta.

Annaira megbénította a páratlan szigorú határozat, hogy gondolkozni sem tudott. Arra sem emlékezett, hogyan került ki az igazgatói szobából, hogyan vergődött le a lépcsőkön s hogyan jutott ki az uccára.

Csak arra eszmélt, hogy ott ödög az Erzsikéék háza körül.

— Bemegyek — határozta el magát s úgy is tett.

Erzsike az udvaron volt s amikor megpillantotta a belépő Pétert, elébe sietett.

— Nos? — kérdezte szorongó szívvel a leány.

Péter lemondóan legyintett.

Erzsike mindent megértett.

Éppen ebben a pillanatban lépett be a kapun Kaszik tanár. Az Erzsike tiltakozása ellenére is átöltözött, bajuszát kikunkoritotta s arcán boldog mosoly fénylett.

Amikor Erzsike megpillantotta, vak düh szállotta meg.

— Nem fogadom! — kiáltotta feléje. — Nálunk ma gyász van...

A tanár úr észrevette Pétert s egyszerre megértette Erzsike hangulatának hirtelen változását.

— Kérem... én... igazán sajnálom... — kezdte hebegni.

De Erzsike nem volt kíváncsi a mentegetőzéseire.

— Mondottam, — ismételte remegő hangon — hogy nem fogadjuk Önt!...

Kaszik tanár leforrázottan távozott.

Kilencedik fejezet.

Révay István végigjárta a magyar családokat. Kora reggel indult s már délre együtt volt a pénz. Mert gyűjteni járt a volt tanácsos. Utiköltséget és néhány hónapi megélhetésre valót gyűjtött — Gyöngy Péternek.

Péter ugyanis — nem tehetvén egyebet — kénytelen volt elhatározni magát, hogy elhagyja szülő városát és elmegy Szolnokra, ahol Kerekes Jóska is tanult. Be akarta fejezni a gimnáziumot.

Csak hát hiányzott a pénz az utazáshoz. Kérni nem akart, nem is tudott, csak Erzsikének panaszolta el keservét. A lány azonban megvigasztalta.

— Előteremtjük a pénzt, Péter . . .

Szolt az apjának, mire Révay nyakába vette a várost és sorba benyitott minden magyar ház kapuján. Senki el nem küldte üres kézzel. Ki többet, ki kevesebbet, de mindenki adott, ahogy tehetségétől telt.

Délben aztán átadta a tekintélyes kis összeget Péternek.

— Fogadja el, öcsém — mondotta. — Ez a legkevesebb, amivel meghálálhatjuk azt a nagy áldozatot, amit érettünk hozott.

Péter könnyezve vette át a pénzt.

— Mikor utazik? — kérdezte Révay.

— Reggel, az ötórással.

— Hát szerencsés utat, öcsém . . . Az egész magyarság nevében köszönöm, amit érettünk tett . . .

— Másképpen gondoltam — sóhajtott Péter szomorúan — s nagyon sajnálom, hogy nem fejezhettem be, amit elkezdtem . . .

— Nem öcsémén múltott — vigasztalta Révay, megszorítva a fiatalember kezét.

Péter nem tudott feltekinteni, mert a fájdalom lehúzta fejét. Pedig ha felnézett volna, valami titokzatos mosolyt vett volna észre Révay István szeme szögletében.

Még lila köd feküdt a városon, amikor Péter egymagában, kicsiny batyuval hóna alatt az állomás felé bandukolt.

Egész uton nem nézett sem jobbra, sem balra, mert attól félt, hogy ha meglátja a régi, kedves házakat, a jól ismert uccákat, az apró tereket, melyeken boldog gyerekkorában annyit játszadozott, - nem tud elmenni innen.

Pedig mennie kellett.

Igy érkezett ki az állomáshoz.

Itt aztán fel kellett tekintenie.

És amint felnézett, szinte gyökeret vert a lába a látottakra.

Mind a tizenöt tanítványa ott állott a Perronon kifogástalan rendben. És ami még meglepőbb volt, — valamenynyinél csomagok, utitáskák, mint akik útra készülnek... És a gyerekek mögött, kissé odébb, ott állottak a szülők is.

— Hát... hát ti hová mentek?! — hebegte Péter csodálkova.

Stern adta meg leggyorsabban a választ:

— Megyünk — Magyarországra!...

Péter nem bírta tovább. Nekidőlt egy oszlopnak s úgy zokogott, mint egy kis gyerek...

A vonat berobogott.

— Felszállni, gyerekek! — kiáltotta valamelyik apa.

A gyerekek vidáman, boldogan, a szabadulás magasztos érzésével ugráltak fel az egyik kocsiba, aztán valamenynyien az ablakhoz tódultak, hogy még egyszer búcsút inthessenek a Perronon állongó szülőknek, meg az állomásnak és a városnak, melyben születtek, felcseperedtek s amelyet most mégis kénytelenek elhagyni, hogy új hazát keressenek...

... A vonat elindult s a szülők könnyezve lengették kendőiket száműzött kicsinyeik után.

A gyerekek azonban vigasztalóan kiáltották:

— Visszajövünk!...

És mintha az egyre gyorsuló vonat kerekei is azt dübörögték volna :

— Visszahozom őket... visszahozom őket!...

És amikor egy kanyarulatnál az állomás eltűnt a szemük elől, körülállották Pétert és anélkül, hogy valaki csak egy szóval, vagy jellel is biztatta volna őket, — eleven-piros ajkukon egyszerre buggyant ki a forró imádság :

— Isten áldd meg a magyart!...

Vége.

KIADJA VARGA JÓZSEF KÖNYV-
NYOMDÁJA SZOLNOKON, TEL. 132.